

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΣΠΟΥΔΩΝ 'ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ'
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΒΟΛΟΣ 2018

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

Όνομα Φοιτητή: Πουρνάρα Αθανασία

Επιβλέπων Καθηγητής: Αρβανιτίδης

Πασχάλης Επίκουρος Καθηγητής

Οικονομικής Ανάλυσης των Θεσμών

ΒΟΛΟΣ 2018

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Υπογραφή

Πουρνάρα Αθανασία

Περίληψη

Η ανάπτυξη του τουρισμού συνδέεται με την ανάπτυξη των μεταφορών και τη δυνατότητα του ανθρώπου να ταξιδεύει σε μακρινούς προορισμούς με μεγαλύτερη ταχύτητα, οικονομία και ασφάλεια. Σήμερα η τουριστική δραστηριότητα αποτελεί παγκόσμιο φαινόμενο έχοντας ως βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξή της ένα ασφαλές διεθνές περιβάλλον.

Από την άλλη πλευρά η τρομοκρατία αποτελεί και αυτή ένα σύνθετο φαινόμενο που αφορά τη χρήση, ή την απειλή άσκησης, βίας με σκοπό την πρόκληση φόβου και την απόκομιση ωφελειών. Το γεγονός αυτό λοιπόν έρχεται σε σύγκρουση με το τουριστικό φαινόμενο που βασίζεται στην ομαλότητα, την ηρεμία και την ασφάλεια του περιβάλλοντος για να ευδοκιμήσει. Το φαινόμενο της τρομοκρατίας εισήλθε έντονα στη συζήτηση διεθνώς κυρίως μετά τις μεγάλες τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ και ακολούθως της 11^{ης} Μαρτίου 2004 στην Ισπανία και 7^η Ιουλίου 2005 στην Μεγάλη Βρετανία, θέτοντας την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση σε κατάσταση επιφυλακής.

Σκοπός αυτής της εργασίας είναι να εξετάσει το φαινόμενο της τρομοκρατίας σε σχέση με τον τουρισμό. Ειδικότερα στοχεύει να αναδείξει πως η τρομοκρατία επηρεάζει τον τουρισμό και κατ' επέκταση την οικονομία του κράτους. Η εργασία εστιάζει στην περίπτωση της Γαλλίας μελετώντας πως μια σειρά από πρόσφατα τρομοκρατικά χτυπήματα έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ύφεση του τουρισμού της χώρας.

Λέξεις-κλειδιά: Τρομοκρατία, Τουρισμός, Οικονομία, Ευρώπη, Γαλλία

TOURISM AND TERRORISM

Abstract

Evolution of Tourism is connected with the development of means of transportation and the ability necessity of the mankind to travel worldwide with safety, faster and less costly. Nowadays, activities related to the tourism is a global phenomenon and the basic precondition is a safe international environment.

On the other hand the terrorism is stated as a phenomenon which is related to use, or threatening of the use of violence in order to impose the feeling of fear for profiting purposes. Terrorism is in contradiction with tourism as a phenomenon which is based on smoothness, calmness and safe environmental conditions. Terrorism as a phenomenon was strongly induced in the global discussions manly after the terrorist attack on the 11th September 2001 in USA, subsequently on 11th of March in Spain and 7th of July 2005 in Great Britain, keeping European and European Union under emergency state.

The purpose of this essay is to investigate of terrorism and its types and to identify the level of terrorism on tourism and the economy. The case study of France has been examined as a country where several terrorists' attacks played important role on the recession of the amount of tourists in the country.

Key words: Terrorism, Tourism, Economy, Europe, France

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	2
TOURISM AND TERRORISM	3
Abstract	3
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	7
2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
2.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	7
2.3. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	9
2.4. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.....	11
2.5. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΔΥΣΜΕΝΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ	13
2.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ.....	16
3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	16
3.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ	16
3.3. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ.....	20
3.4. ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ.....	22
3.5. ΣΧΕΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ	27
3.6. ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΑ ΧΤΥΠΗΜΑΤΑ ΣΕ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥΣ.....	30
3.7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ.....	38
4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	38
4.2. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ.....	38
4.3. ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΑ ΧΤΥΠΗΜΑΤΑ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ.....	40
4.4. ΣΥΝΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ.....	41
4.5. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ.....	44
4.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	47
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	48
7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τουρισμός σχετίζεται άμεσα με τα ταξίδια καθώς αφορά τη μετακίνηση ανθρώπων από την περιοχή στην οποία κατοικούν σε μια άλλη, με σκοπό την ψυχαγωγία, την εξερεύνηση και την εκμάθηση νέων γνωστικών αντικειμένων, όπως επίσης και τη σύναψη εμπορικών και επαγγελματικών συμφωνιών. Η παγκοσμιοποίηση καθώς και η εξέλιξη της τεχνολογίας στα μέσα μεταφοράς όπως, αεροπλάνο, πλοίο, σιδηρόδρομος, κτλ συνέβαλαν σημαντικά στην ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας.

Βασικός παράγοντας στην ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας είναι η ασφάλεια. Η ασφάλεια είναι βασική προϋπόθεση για την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού και δεν αποτελεί απλά μια ανάγκη. Αν κάποιο περιστατικό διαταράξει την ασφάλεια με συνέπεια την αρνητική εικόνα του προορισμού για τον τουρίστα, τότε μιλάμε για κρίση στον τουρισμό. Χαρακτηριστική περίπτωση τέτοιου είδους τουριστικής κρίσης αποτελεί η τρομοκρατία. Η φοβία της τρομοκρατικής απειλής είναι διάχυτη σε κάθε πτυχή του τουριστικού προϊόντος και ως στόχοι τρομοκρατικών επιθέσεων έχουν αποτελέσει τουριστικοί προορισμοί ή μέσα μεταφοράς είτε με τη μορφή της πειρατείας, είτε με την τοποθέτηση εκρηκτικού μηχανισμού, είτε με τη χρήση βιολογικών όπλων προς τους τουρίστες προκαλώντας σύγχυση και πανικό. Οι τουριστικές κρίσεις έχουν γίνει αντικείμενο πολλών μελετητών, όπως θα δούμε και στην εργασία αυτή.

Το φαινόμενο της τρομοκρατίας, αν και απασχολεί έντονα τις σύγχρονες κοινωνίες, θεωρείτο αρκετά παλιό. Κατά κύριο λόγο εμφανίστηκε στα χρόνια της Γαλλικής Επανάστασης, και χρησιμοποιήθηκε ως μέσο βίας για την αποκατάσταση της τάξης κατά τη διάρκεια της αναρχικής περιόδου που ακολούθησε μετά τα γεγονότα του 1789. Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει πολλές τρομοκρατικές επιθέσεις που επηρεάζουν αρνητικά τον τουρισμό και έχουν γίνει διάφορες έρευνες πάνω σε τέτοιες επιθέσεις.

Σκοπός αυτής της εργασίας είναι να εξετάσει το φαινόμενο της τρομοκρατίας σε σχέση με τον τουρισμό. Ειδικότερα στοχεύει να αναδείξει πως πρόσφατες τρομοκρατικές επιθέσεις έχουν επηρεάζει την τουριστική βιομηχανία και κατ' επέκταση την οικονομία της κάθε περιοχής. Στο πλαίσιο αυτό η εργασία κάνει

παράλληλα εκτενή αναφορά στα πιο σημαντικά τρομοκρατικά χτυπήματα που συγκλόνισαν τον πλανήτη από το 2001 και έπειτα.

Η εργασία χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνεται ανάλυση του φαινομένου του τουρισμού ξεκινώντας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Ειδικότερα, γίνεται μια βιβλιογραφική ανασκόπηση της έννοιας του τουρισμού όπως την έχουν αποτυπώσει πολλοί ερευνητές και διερευνάται η σχέση και ο ρόλος του τουρισμού στην οικονομία. Το δεύτερο μέρος εστιάζει στο φαινόμενο της τρομοκρατίας. Ειδικότερα, η εργασία αφού αρχικά προσπαθεί να διατυπώσει έναν κοινά αποδεκτό ορισμό για την τρομοκρατία, στη συνέχεια διερευνά τις μορφές και τα κίνητρα του φαινομένου. Στο τρίτο και τελευταίο μέρος της εξετάζει την περίπτωση της Γαλλίας, τα πιο σημαντικά τρομοκρατικά χτυπήματα που έπληξαν τη χώρα και το αντίκτυπο που είχαν στην τουριστική βιομηχανία της. Τέλος η εργασία ολοκληρώνεται συνοψίζοντας κάποια βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν και παρουσιάζοντας ενδεικτικά κάποια μέτρα για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν κεφάλαιο αναφέρεται στον τουρισμό ξεκινώντας από την αρχαιότητα, τα μεσαιωνικά χρόνια καθώς και τα χρόνια της Αναγέννησης. Προχωρά στον 19^ο και 21^ο αιώνα, καθώς με την εξέλιξη της τεχνολογίας, συγκοινωνίας και επικοινωνίας, ο αιώνας αυτός έδωσε στον τουρισμό την μορφή της μικρής βιομηχανίας που έχει σήμερα. Έπειτα, προβάλλει μια βιβλιογραφική ανασκόπηση της έννοιας του τουρισμού όπως την αποτύπωσαν πολλοί ερευνητές και καταλήγει στον πιο κοινό και αποδεκτό ορισμό του φαινομένου αυτού.

Το κεφάλαιο αυτό τονίζει ότι ο τουρισμός αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα για την οικονομία κάθε περιοχής και όλα αυτά τα χρόνια η ανάπτυξή του έχει οδηγήσει στη δημιουργία μιας «βιομηχανίας» που συμβάλλει θετικά στην οικονομική ανάπτυξη και ευημερία σε τοπικό και διεθνές επίπεδο. Τέλος, περιγράφει τις κρίσεις και τις δυσμενείς επιπτώσεις που αυτές μπορεί να έχουν στον τουρισμό. Οι κρίσεις αυτές, δηλαδή τα δυσμενή γεγονότα απέναντι στον τουρισμό, σχετίζονται με τη φύση, τον ανθρωπογενή, τεχνολογικό και πιο σπάνια βιολογικό παράγοντα. Τα δυσμενή αυτά γεγονότα επηρεάζουν τις τουριστικές ροές διότι αποτελούν απειλή για την ασφάλεια και την υγεία των τουριστών.

2.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Μετακινήσεις ανθρώπων με αντικείμενο την αναψυχή εντοπίζονται εδώ και χιλιάδες χρόνια. Έτσι λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι ο τουρισμός δεν αποτελεί φαινόμενο των σύγχρονων προηγμένων κοινωνιών. Ίχνη του έστω και σε λανθάνουσα μορφή μπορούν να διαπιστωθούν σε όλες τις κοινωνίες χωρίς εξαίρεση και τις ιστορικές περιόδους της ζωής του ανθρώπου (Ηγουμενάκης, 2000:22-23).

Κατά την αρχαιότητα, ο τουρισμός φυσικά είχε πολύ διαφορετική μορφή από αυτή που γνωρίζουμε σήμερα καθώς η μετακίνηση σε άλλους τόπους μακριά από τον τόπο μόνιμης κατοικίας πραγματοποιείτο κυρίως για λόγους εμπορικούς, θρησκευτικούς, θεραπευτικούς, αθλητικούς ή απλά για ικανοποίηση της έμφυτης περιέργειας του ανθρώπου για κάτι νέο. Τουριστικές περιοχές που αποτελούσαν πόλο έλξης ταξιδιωτών λόγω διάφορων πολιτιστικών γεγονότων με διαφορετικά ενδιαφέροντα

για την εποχή εκείνη μπορούν να χαρακτηρισθούν η Ολυμπία, οι Δελφοί, η Επίδαυρος, η Αιδηψός και άλλες (Λύτρας, 1998:53). Αυτό το παρατηρούμε σε πολλά γραπτά κείμενα των αρχαίων συγγραφέων (π.χ. Ηρόδοτου) όπου οι αναφορές σε ταξίδια και «τουριστικούς» προορισμούς είναι πάρα πολλές.

Κατά την διάρκεια των Μεσαιωνικών χρόνων και της Αναγέννησης, εποχή που έδωσε νέα πρότυπα, παρατηρούμε μια ώθηση στον τουρισμό θέτοντας τις βάσεις για τη διαμόρφωση του όπως έχει σήμερα. Οι μετακινήσεις γίνονται περισσότερες και αρχίζουν να διαμορφώνονται κανόνες όσον αφορά την ασφάλεια του ταξιδιού, κάτι που πιθανά συνδέεται με την παράλληλη ανάπτυξη των εκπαιδευτικών ταξιδιών (Grand Tour), ταξιδιών που έκαναν οι γόννοι αριστοκρατών και πλουσίων οικογενειών της Γαλλίας και Μεγάλης Βρετανίας για να συμπληρώσουν την ακαδημαϊκή τους μόρφωση και την κοινωνική τους συγκρότηση επισκεπτόμενοι τις ιστορικές πόλεις της Ευρώπης που εθεωρούντο τότε κέντρα γραμμάτων και εμπορίου, όπως το Παρίσι, η Ρώμη κλπ. (Βαρβαρέσος, 2000:29). Επίσης, την εποχή αυτή έχουμε την ανάπτυξη του εμπορίου, της ψυχαγωγίας, την αναζήτηση νέων πολιτιστικών προτύπων, καθώς και τη μετακίνηση για λόγους θρησκευτικούς (π.χ. Επίσκεψη στους Αγίους Τόπους, Σταυροφορίες) και για λόγους εξερευνητικούς (όπως οι Βίκινγκς, ο Μάρκο Πόλο και άλλοι εξερευνητές) (Λύτρας, 1998:53).

Ο 19^{ος} αιώνας θεωρείται σταθμός για τον τουρισμό γιατί η τεχνολογική πρόοδος στο τομέα των συγκοινωνιών αποτέλεσε καταλυτικό στοιχείο στις μεταφορές και στην τουριστική ανάπτυξη (Καλφιώτης, 1976). Τον αιώνα αυτό χρησιμοποιείται πρώτη φορά η λέξη «tourist», σταθεροποιούνται οι οικονομίες και οι πολιτικές συνθήκες και ξεκινά η βιομηχανική επανάσταση, αλλάζοντας τα δεδομένα στην τουριστική δραστηριότητα. Ο τουρισμός μέχρι τότε δεν είχε μαζικό χαρακτήρα καθώς τα μεταφορικά μέσα, οι ταξιδιωτικοί οδηγοί και τα τουριστικά καταλύματα ήταν ανεπαρκή (Βαρβαρέσος, 2000:29). Ο Thomas Cook είναι ο πρώτος που επινόησε τα πρώτα ομαδικά ταξίδια, δημιουργώντας το πρώτο τουριστικό πρακτορείο προσφέροντας ένα πλήρες πακέτο υπηρεσιών σε προσιτές τιμές, που απευθυνόταν κυρίως σε μεσαίες εισοδηματικές τάξεις.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο τουρισμός παίρνει τα χαρακτηριστικά μιας μικρής βιομηχανίας και αποκτάει την μορφή με την οποία τον γνωρίζουμε σήμερα, καθώς παύει να αποτελεί προνόμιο των λίγων και γίνεται ολόένα και περισσότερο δυνατότητα των πολλών. Στην ανάπτυξη του τουρισμού συνέβαλλαν

πολλοί παράγοντες, κυρίως η ανάπτυξη των μέσων συγκοινωνίας και επικοινωνίας, η βελτίωση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, η άνοδος του πολιτιστικού επιπέδου, η αύξηση του ελεύθερου χρόνου, η καθιέρωση πληρωμένων διακοπών των εργαζομένων και η ανάπτυξη του κοινωνικού τουρισμού (Ηγουμενάκης, 2000:22-23).

Παρατηρείται ότι ο τουρισμός εξελίχθηκε με την πάροδο των χρόνων ανάλογα με τις ανάγκες του ανθρώπου και σήμερα αποτελεί ένα παγκόσμιο φαινόμενο. Οι πρώτες μαζικοποιήσεις δημιούργησαν την ανάγκη οργάνωσης του ταξιδιού, της πληροφόρησης του τουρίστα, της τιμολόγησης του και τη συνένωση όλων των μεταβλητών του ταξιδιού.

2.3. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός αποτελεί ένα φαινόμενο που επιδέχεται διαφορετικές επιστημονικές προσεγγίσεις, διότι ως κοινωνικό φαινόμενο επηρεάζει πληθώρα κοινωνικών καταστάσεων και πεδίων (Lickorish & Jenkins, 2011).

Στην βιβλιογραφία θα βρούμε πολλούς ορισμούς για τον τουρισμό και αυτό οφείλεται στην πολυπλοκότητα και πολυδιάστασή του ως φαινόμενο. Μερικές από τις δυσκολίες προκύπτουν από την ίδια τη φύση του τουριστικού φαινομένου ενώ άλλες οφείλουν την ύπαρξη του στις ελλείψεις και τα μειονεκτήματα που παρουσιάζουν οι μέθοδοι μέτρησης του (Βαρβαρέσος, 2000:40). Επίσης, σύμφωνα με τον Τσάρτα (1996) το φαινόμενο τουρισμός συνδέεται με πολλές επιστήμες, όπως τη γεωγραφία, την ψυχολογία, την ιστορία, την οικολογία και τέλος τις οικονομικές και πολιτικές επιστήμες, καθιστώντας ιδιαίτερα δύσκολη τη διατύπωση ενός ακριβούς ορισμού της λέξης «τουρισμός» καθώς το κίνητρο του τουρίστα διαφέρει κάθε φορά Έτσι, για κάποιους ο τουρισμός αποτελεί ένα ταξίδι αναψυχής, για άλλους απλά μια ανθρώπινη επιθυμία ή δραστηριότητα, ενώ για κάποιους άλλους ο τουρισμός έχει μετατραπεί σε κοινωνική ανάγκη και κοινωνικό φαινόμενο (Ζαχαράτος, 2000)

Ο πρώτος ορισμός δόθηκε το 1941 από τους Hanziker & Krapf ο οποίος ορίζει τον τουρισμό ως το σύνολο των σχέσεων που δημιουργούνται από ένα ταξίδι και την παραμονή των ατόμων εκτός του τόπου της συνήθους κατοικίας τους, υπό τον περιορισμό ότι τόσο η μετακίνηση όσο και η παραμονή δεν έχουν ως κίνητρο την άσκηση οποιασδήποτε κερδοσκοπικής δραστηριότητας.

Το 1953 η Διεθνής Ακαδημία του τουρισμού (A.I.T. - Monte Carlo) ορίζει τον τουρισμό ως το σύνολο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και μετακινήσεων, οι οποίες (μετακινήσεις και δεξιότητες) προκαλούνται από την εξωτερική και πραγματοποίηση του πόθου που έχει κάθε άτομο για απόδραση και ο οποίος πόθος εκδηλώνεται σε διάφορους βαθμούς και κατά διαφορετική ένταση σε κάθε άτομο (Κολτσιδόπουλος, 2000).

Ο Kaspar (1975) υιοθετεί τον ορισμό της Aiest (Association Internationale Experts Scientifiques de Tourisme) και ορίζει τον τουρισμό ως το σύνολο των σχέσεων και των φαινομένων που προκύπτουν από ένα ταξίδι και την παραμονή ατόμων σε ένα τόπο, ο οποίος δεν αποτελεί τον κύριο και μόνιμο τόπο διαμονής και εργασίας. Αντίστοιχα, οι Mathieson & Wall (1982) προσεγγίζουν το τουρισμό ως την προσωρινή μετακίνηση σε τόπους εκτός της μόνιμης διαμονής και εργασίας, τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια αυτής της παραμονής και τις παρεχόμενες διευκολύνσεις για την κάλυψη των τουριστικών αναγκών.

Οι Mitchell & Murphy (1991:58-70) αντιμετωπίζουν τον τουρισμό ως μια δραστηριότητα στον ελεύθερο χρόνο κάθε ατόμου και ορίζουν ως τουριστική ζήτηση την πρόθεση του ατόμου να εκμεταλλευτεί τις όποιες ευκαιρίες αναψυχής του παρουσιαστούν σε διαφορετικό τόπο από αυτόν της μόνιμης κατοικίας του.

Αντίστοιχα άλλοι μελετητές ορίζουν τον τουρισμό ως βιομηχανία υπηρεσιών, δηλαδή μια πηγή τελικής ζήτησης υπηρεσιών που παρέχονται από τους επιμέρους κλάδους, όπως οι μεταφορές, τα κέντρα διασκέδασης, οι μονάδες διαμονής, τα εστιατόρια, τα εμπορικά μαγαζιά, τα μεταφορικά μέσα, τους χώρους αθλητισμού (Papadopoulos & Mirza 1985, Smith 1988:179-190).

Κλείνοντας την ενότητα αυτή πρέπει να αναφέρουμε ότι ο πιο κοινός ορισμός για τον τουρισμό είναι αυτός που χρησιμοποιεί ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (World Tourism Organization UNWTO), ο οποίος χαρακτηρίζει τον τουρισμό ως την μετακίνηση ατόμων ή ομάδων ανθρώπων για λιγότερο από ένα έτος από την περιοχή στην οποία κατοικούν σε μέρη εκτός του καθημερινού τους περιβάλλοντος, με σκοπό την ψυχαγωγία, την εξερεύνηση και την εκμάθηση νέων αντικειμένων, όπως επίσης και τη σύναψη εμπορικών και επαγγελματικών συμφωνιών.

Ο τουρισμός χωρίζεται σε πολλές κατηγορίες ανάλογα με τον προορισμό, την αιτία και άλλους παράγοντες. Επομένως στα είδη του τουρισμού συγκαταλέγονται τα εξής:

- Πολιτιστικός τουρισμός
- Θρησκευτικός τουρισμός
- Οικοτουρισμός
- Γαστρονομικός τουρισμός
- Αγροτουρισμός
- Τουρισμός Υγείας
- Θαλάσσιος τουρισμός
- Συνεδριακός τουρισμός

2.4. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ο τουρισμός είναι ένας κλάδος της οικονομίας με σημαντικά οφέλη για τη χώρα δέκτη (ΣΕΤΕ, 2003). Είναι γνωστό ότι:

- i. Ο τουρισμός φέρνει εισόδημα σε ξένα νομίσματα από την πώληση υπηρεσιών και σχετιζομένων αγαθών στη χώρα υποδοχής.
- ii. Το εισόδημα αυτό διανέμεται ομαλά σε πολλούς τομείς της εθνικής οικονομίας, διαμορφώνοντας μια σημαντική, συσσωρευτική και συνεχή ροή εισοδήματος.
- iii. Ο τουρισμός είναι ένας κλάδος με δυνατότητες συνεχούς μεγέθυνσης.
- iv. Η τουριστική βιομηχανία απαιτεί σχετικά χαμηλές επενδύσεις κεφαλαίων σε σχέση με τη ροή εισοδήματος που επιτυγχάνει.
- v. Διαμορφώνεται μια ειδική μορφή αγοράς «εξαγωγών», στην οποία ο καταναλωτής έρχεται προς αναζήτηση του προϊόντος.
- vi. Το προϊόν που πωλείται είναι κυρίως υπηρεσίες και άυλα αγαθά (καλός καιρός, φυσικές ομορφιές, υπάρχουσες ιστορικές τοποθεσίες), που προφανώς έχουν απεριόριστες δυνατότητες, η δε απόδοσή του εξαρτάται από τη συμπληρωματική υποδομή και την προώθηση πωλήσεων.

- vii. Ο τουρισμός αποτελεί ένα εφαρμόσιμο και αποτελεσματικό εργαλείο δημόσιας πολιτικής για τη δημιουργία και την ανάπτυξη κοινωνικής και πολιτισμικής οικειότητας, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.
- viii. Ο τουρισμός αποτελεί εργαλείο για την ανάπτυξη άλλων βιομηχανιών.

Γενικά, ο τουρισμός θεωρείται μια βιομηχανία που συνεισφέρει στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της χώρας υποδοχής ανεξαρτήτως του αν η χώρα είναι αναπτυγμένη ή αναπτυσσόμενη.

Το φαινόμενο του τουρισμού οδηγεί στη δημιουργία μιας ομάδας επιχειρήσεων οι οποίες παράγουν προϊόντα που προορίζονται να καταναλωθούν από τους τουρίστες, δηλαδή οδηγεί στην διαμόρφωση ενός οικονομικού κλάδου. Ο τουρισμός λοιπόν αποτελεί μια από αυτές τις καινούριες βιομηχανίες που είναι ικανές να προσφέρουν ταχεία αύξηση των θέσεων εργασίας, του εισοδήματος, του επιπέδου ζωής και γενικότερα της οικονομικής ζωής της χώρας υποδοχής. Η τουριστική βιομηχανία συμπεριλαμβάνει, ως πολύπτυχος τομέας, βιομηχανίες με την κλασσική έννοια του όρου, όπως η βιομηχανία χειροτεχνιών και αναμνηστικών δώρων, η βιομηχανία ανοικίας δωματίων, οι βιομηχανίες μεταφορών κ.λπ. (Λογοθέτης, 1982).

Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδιού, ο τουρισμός είναι η μεγαλύτερη βιομηχανία στον κόσμο και προβλέπει να αυξάνεται συνεχώς μέσα στον 21^ο αιώνα (World Travel & Tourism Council [WTTC], 2015:3). Η οικονομική επίδραση του τουρισμού αναγνωρίζεται (όλο και περισσότερο) από τις κυβερνήσεις όλου του κόσμου.

Ο τουρισμός αποτελεί έναν σημαντικό οικονομικό παράγοντα κάθε περιοχής και μπορεί να ωφελήσει οποιονδήποτε ασχολείται με αυτόν, να επεκτείνει τους ορίζοντες του, να τον καθοδηγήσει σε νέους χώρους και να τον εισάγει σε διαφορετικούς κόσμους (Jensen, 1998:101-102). Ο τουρισμός μπορεί επίσης να συνεισφέρει θετικά στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον, σε τοπικό, σε εθνικό ή σε διεθνές επίπεδο. Παρά το γεγονός ότι οι διεθνείς τουριστικές ροές δέχονται βραχυπρόθεσμα αρνητική επίδραση από διεθνείς συγκυριακές μεταβολές στις επικρατούσες φυσικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες, μακροπρόθεσμα δείχνουν «αντοχή» στις κρίσεις που διαταράσσουν την παγκόσμια οικονομία ή τις περιφερειακές πολιτικές ισορροπίες (Χατζηδάκης, 2015). Για τις κρίσεις αυτές θα αναφερθούμε στην παρακάτω ενότητα.

Ο τουρισμός μπορεί ακόμη να αντιμετωπιστεί ως ένα επάγγελμα, που έχει τους δικούς του κανόνες και ηθικό κώδικα. Αυτή η πολύπλευρη λειτουργία απαιτεί ευρύ πνευματικό υπόβαθρο και εξειδικευμένη μόρφωση από τους επαγγελματίες του τουρισμού, ώστε να παραμένουν ενήμεροι για τις επιστημονικές και τεχνολογικές αλλαγές στην τουριστική βιομηχανία.

2.5. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΔΥΣΜΕΝΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (2003), κρίση είναι κάθε γεγονός μη αναμενόμενο που επηρεάζει την εμπιστοσύνη του τουρίστα και παρεμποδίζει τη δυνατότητα να συνεχιστεί κανονικά η λειτουργία του.

Ως κρίση λοιπόν, ορίζεται κάθε περιστατικό που μπορεί να απειλήσει την ομαλή λειτουργία των τουριστικών επιχειρήσεων και να προκαλέσει ζημία στον προορισμό ως προς τη φήμη του για την ασφάλεια και την ελκυστικότητα του, που επηρεάζουν αρνητικά την αντίληψη των τουριστών για το συγκεκριμένο προορισμό (Laws & Prideaux, 2005). Το γεγονός αυτό μπορεί να προκαλέσει ύφεση στα τοπικά ταξίδια και στην οικονομία του τουρισμού της εκάστοτε περιοχής (Laws & Prideaux, 2005).

Οι τουριστικές κρίσεις και οι πολιτικές αντιμετώπισης τους, σύμφωνα με τον Παπανίκο (2009), έχουν γίνει αντικείμενο πολλών μελετών, τόσο θεωρητικών όσο και εμπειρικών. Κατά τον Faulkner (1998), ο όρος τουριστική κρίση περιγράφει μια κατάσταση όπου η ρίζα του προβλήματος είναι κατά κάποιο τρόπο αυτοπαθής λόγω ελλιπών διοικητικών δομών και πρακτικών ή λόγω αποτυχίας προσαρμογής στην αλλαγή. Στο πλαίσιο αυτό, ο Faulkner (1998) διαχωρίζει την τουριστική κρίση από τη τουριστική καταστροφή (συμβάν) και αναπτύσσει (Faulkner, 2001:135-147) ένα ευρύτερο πλαίσιο κατανόησης και αντιμετώπισης των τουριστικών κρίσεων. Μια καταστροφή γίνεται κρίση, όταν ο οργανισμός αποδέχεται το γεγονός ότι δεν μπορεί να ανταπεξέλθει και να ανταποκριθεί εύκολα και άμεσα. Η διάκριση αυτή μεταξύ των κρίσεων και των καταστροφών, όπως προτείνει ο Faulkner (2001), είναι χρήσιμη διότι αναδεικνύει το ανθρώπινο ρόλο στη διαχείριση και ξεπέρασμα της κρίσης. Έτσι, όπως ο Fink (1986) υποστηρίζει, αν το σχέδιο δράσης των κρίσεων και οι επακόλουθες δράσεις είναι αποτελεσματικά, ο αντίκτυπος της κρίσης μπορεί να είναι περιορισμένος και πιο ήπιος.

Οι κρίσεις που επηρεάζουν τον τουρισμό σχετίζονται με τη φύση, τον ανθρωπογενή παράγοντα, τον τεχνολογικό παράγοντα και πιο σπάνια το βιολογικό παράγοντα. Όταν αναφερόμαστε στη φύση κάνουμε λόγο για φυσικά φαινόμενα όπως σεισμοί, πλημμύρες, καύσωνες, τυφώνες, κτλ. Τέτοια φαινόμενα μπορούν να προκαλέσουν σοβαρά προβλήματα στους τουρίστες, και κατ' επέκταση στον τουρισμό, και σε ακραίες περιπτώσεις μπορεί να κινδυνέψει και η σωματική τους ακεραιότητα. Ο τεχνολογικός παράγοντας επηρεάζει τον τουρισμό όταν πρόκειται για ατυχήματα. Στα ατυχήματα περιλαμβάνονται κυρίως αστοχίες στα μέσα μεταφοράς όπως συντριβές αεροσκαφών, ναυάγια κρουαζιερόπλοιων και όχι μόνο, αλλά και για τεχνολογικές αστοχίες όπως διακοπές ρεύματος, ανωμαλίες στη λειτουργία των υπολογιστών κτλ. Από την άλλη πλευρά, οι βιολογικοί κίνδυνοι είναι σπανιότεροι, και αφορούν την υγεία του τουρίστα. Ένα θέμα υγείας είναι η ασφάλεια των τροφίμων και του νερού που απασχολεί τους τουρίστες που επισκέπτονται αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς και ασθένειες όπως η ελονοσία, η ηπατίτιδα και ο κίτρινος πυρετός. Σε τέτοιες περιπτώσεις επιβάλλεται ο εμβολιασμός των τουριστών. Τέλος, ο ανθρωπογενής παράγοντας περιλαμβάνει πολλών ειδών απειλές, όπως διαμάχες, τοπικές αναταραχές, συγκρούσεις, πόλεμοι κ.τ.λ. με αποτέλεσμα να κινδυνεύσουν τουρίστες από δολοφονίες, ομηρίες και καταστροφές ιδιοκτησιών (Λυμπέρης, 2017). Έτσι οι τουρίστες δεν διακινδυνεύουν να επισκεφτούν χώρες που αποτελούν στόχο τέτοιων καταστάσεων. Μια από τις χειρότερες εκδηλώσεις βίας και αιτία τουριστικής κρίσης είναι οι τρομοκρατικές επιθέσεις για τις οποίες θα μιλήσουμε εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο.

Σε εμπειρικό επίπεδο έχουν γίνει αρκετές μελέτες, που εστιάζουν σε συγκεκριμένες περιπτώσεις τουριστικών καταστροφών και κρίσεων, οι οποίες αφορούν τόσο χώρες και περιοχές, όσο και συγκεκριμένα διεθνή ή εθνικά γεγονότα, όπως η τρομοκρατική επίθεση στη Νέα Υόρκη το Σεπτέμβριο του 2001, το STARS το 2003, ο πόλεμος στο Ιράκ το 2003 κ.λπ. Ως χαρακτηριστικά αρνητικά συμβάντα που επηρέασαν (μάλλον βραχυπρόθεσμα) το διεθνή τουρισμό τα τελευταία χρόνια μπορούν να αναφερθούν τα τρομοκρατικά χτυπήματα, οι πόλεμοι (π.χ. στις αραβικές χώρες, Ιράκ, Συρία, κ.λπ.), οι επιδημίες (π.χ. ο ιός SARS), οι θεομηνίες και φυσικές καταστροφές (π.χ. το ασιατικό τσουνάμι), οι οικονομικές κρίσεις (π.χ. η πρόσφατη ύφεση της παγκόσμιας οικονομίας) κ.λπ. Είναι αξιοσημείωτο ότι, οι δυσμενείς αυτές συγκυρίες δεν οδήγησαν σε μείωση του συνολικού όγκου του διεθνούς τουρισμού,

αλλά μετέβαλλαν τον προσανατολισμό και τα χαρακτηριστικά των τουριστικών ροών (Πολύζος, 2017, Τσιώτας, 2017:53).

Τα τρία κορυφαία γεγονότα που συντάραξαν τα τελευταία χρόνια την τουριστική βιομηχανία, αποτελούν το τρομοκρατικό χτύπημα στις Η.Π.Α. το 2001, η μεταδοτική και θανατηφόρα ασθένεια του ιού της άτυπης πνευμονίας (SARS) και ο πόλεμος στο Ιράκ. Τα δυσμενή αυτά γεγονότα επηρεάζουν τις τουριστικές ροές επειδή αποτελούν σοβαρή απειλή για την ασφάλεια και την υγεία των τουριστών. Επιπτώσεις των δυσμενών γεγονότων στις τουριστικές ροές και σε άλλες οικονομικές μεταβλητές εξαρτώνται από την ένταση και τη συχνότητα με την οποία πραγματοποιούνται. Επιπλέον, οι επιπτώσεις αυτές ποικίλουν σημαντικά από χώρα σε χώρα, αλλά και από περίοδο σε περίοδο. Μέχρι σήμερα, παρατηρούμε ότι ο τουριστικός τομέας ήταν σχετικά ανθεκτικός στις κρίσεις που παρουσιάστηκαν κατά χρονικά διαστήματα και ποτέ δεν υπέφερε από βαθιά κρίση η οποία να είχε διάρκεια (Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών, 2012).

2.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο τουρισμός προέρχεται από τη γαλλική λέξη *tour* και σημαίνει μετακίνηση ατόμων ή ομάδων ανθρώπων από την περιοχή στην οποία κατοικούν σε μια άλλη, με σκοπό την ψυχαγωγία, την εξερεύνηση και την εκμάθηση νέων αντικειμένων, όπως επίσης και τη σύναψη εμπορικών και επαγγελματικών συμφωνιών. Παίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομία των κρατών και των περιοχών υποδοχής και για αυτό οι συνθήκες των τουριστικών προορισμών θα πρέπει να είναι κατάλληλες ώστε όχι μόνο να διατηρούνται αλλά και να αυξάνονται οι ροές των τουριστών κάθε χρόνο. Ο τουρισμός είναι η μεγαλύτερη βιομηχανία στον κόσμο με αυξανόμενο ρυθμό. Οι κρίσεις που μπορεί να περάσει το φαινόμενο του τουρισμού είναι πολλές, με αίτια τόσο φυσικά (όπως σεισμοί, πλημμύρες, ασθένειες) όσο και ανθρωπογενή (όπως τρομοκρατία και πόλεμος). Γενικά, παρατηρούμε ότι ο τουριστικός τομέας είναι ανθεκτικός στις κρίσεις που έχουν παρουσιαστεί και ποτέ δεν υπέφερε από βαθιά κρίση μεγάλης διάρκειας. Παρόλα αυτά, η τρομοκρατία είναι το πιο σημαντικό αγκάθι του τουρισμού με πολλές αρνητικές συνέπειες για την τουριστική βιομηχανία και όχι μόνο. Στο παρακάτω κεφάλαιο θα αναλύσουμε την έννοια της τρομοκρατίας και το αντίκτυπο που έχει στο φαινόμενο του τουρισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Η ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το κεφάλαιο αυτό συζητά το πολυσύνθετο φαινόμενο της τρομοκρατίας. Με βάση την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας γίνεται αναφορά στην ιστορία της τρομοκρατίας, η οποία παρατηρείται σε διάφορες ιστορικές περιόδους με διαφορετικές μορφές, προσπαθώντας επίσης να δώσουμε έναν ορισμό για την τρομοκρατία ως σύγχρονο φαινόμενο. Στη συνέχεια διερευνούμε τις μορφές αλλά και τα κίνητρα του φαινομένου. Τέλος, συνδέουμε την τρομοκρατία με τον τουρισμό και αναφέρουμε τα πιο σημαντικά τρομοκρατικά χτυπήματα που συνέβησαν από το 2001 και έπειτα και τις επιδράσεις που είχαν στον τομέα του τουρισμού σε κάθε περιοχή.

3.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η βία επιμένει να εμφανίζεται και να επανέρχεται με διαφορετικούς δράστες και μέσα, εφόσον τμήμα του κοινωνικού συνόλου αισθάνεται ότι δεν εκπροσωπείται και δεν συμμετέχει στο σύνολο ή σε τμήμα της νομής της εξουσίας (Μπόση, 2000:20). Έτσι, η τρομοκρατία ως έννοια παρατηρείται σε διάφορες ιστορικές περιόδους με διαφορετικές μορφές.

Η τρομοκρατία προέρχεται από τις λέξεις «τρόμος» και «κράτος» και εμφανίστηκε για πρώτη φορά ως έννοια κατά τη Γαλλική Επανάσταση, αναφερόμενη στο σύστημα ή καθεστώς τρόμου (system or regime de la terruer) του 1793-1794 που χρησιμοποιήθηκε ως μέσο βίας για την αποκατάσταση της τάξης κατά τη διάρκεια της αναρχικής περιόδου που επακολούθησε μετά τις αναταραχές του 1789 (Bonanate, 2009:18). Οι ιστορικοί που μελετούν τα φαινόμενα της βίας αποδέχονται ότι και

παλιότερες μορφές άσκησης πολιτικής βίας ανάγονται θεωρητικά στο ίδιο φαινόμενο, δηλαδή της τρομοκρατίας, αλλά η χρησιμοποίηση του όρου παγιοποιήθηκε με τη Γαλλική Επανάσταση και την πρώτη ουσιαστική άσκηση τρομοκρατίας (Μπόση, 1999:21).

Η Γαλλική Επανάσταση αποτελεί το χαρακτηριστικό παράδειγμα της πρώτης από τις τέσσερις ιστορικές φάσεις του φαινομένου της τρομοκρατίας οι οποίες μπορούν να διακριθούν ως εξής (Hoffman, 2006:1-20, Μπόση, 2000:19-25, Baylis & Smith, 2007:611-614):

- i. Τρομοκρατία συσχετιζόμενη με τη διάλυση των μεγάλων πολυεθνικών αυτοκρατοριών από το τέλος του 19^{ου} αιώνα μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα.
- ii. Τρομοκρατία συσχετιζόμενη με τις διαδικασίες της αποαποικοποίησης μετά το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο.
- iii. «Αριστερή» και «Δεξιά» τρομοκρατία κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου των δεκαετιών 1970 και 1980.
- iv. Διεθνής Ισλαμική τρομοκρατία η οποία αναδύεται στα τέλη της δεκαετίας του 1990 με κορυφαίο γεγονός τις επιθέσεις στις 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001.

Το 18^ο αιώνα η τρομοκρατία περιγράφεται από βίαιες πράξεις των εχόντων εξουσία, χαρακτηριζόμενη και ως «εξουσία από πάνω», όπως αυτές ασκήθηκαν κατά τη διάρκεια του «Καθεστώτος του Τρόμου» στην Γαλλική Επανάσταση (Nacos, 2010 p.20).

Τον 19^ο αιώνα η έννοια συμπεριέλαβε τις πράξεις βίας εναντίον αυτών που κατέχουν εξουσία με ενέργειες όπως δολοφονίες ηγετών και άλλων πολιτικών, χαρακτηριζόμενη και ως «Τρομοκρατία από τα κάτω» (Nacos, 2010:20). Την ίδια περίοδο εμφανίστηκαν διάφορα αναρχικά κινήματα με βίαιη δράση στη Γαλλία, την Ιταλία, την Ισπανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Κύριο γνώρισμα τους αποτέλεσε η βίαιη αντίδραση ενάντια στην εκμετάλλευση του ανθρώπου από την τότε ραγδαία βιομηχανική ανάπτυξη (Μπόση, 2000). Ο βίαιος αναρχισμός, που στα τέλη του 19^{ου} αιώνα πήρε τη μορφή και τον χαρακτήρα τρομοκρατικής δράσης και εξαπλώθηκε γρήγορα σε όλη την Ευρώπη με βομβιστικές επιθέσεις και φόνους πολιτικών προσωπικοτήτων, προσέδωσε στο κίνημα τον χαρακτήρα μιας επαχθούς παρανοϊκής εγκληματικής επιχείρησης (Παπαδάτος, 1987:61).

Τον 20^ο αιώνα η τρομοκρατία κατέληξε να σημαίνει ακόμα περισσότερο πολιτική βία «από τα κάτω» είτε αναφέρεται σε διεθνή είτε στην εσωτερική μορφή της (Nacos, 2010:20) και σηματοδοτείται από τους δυο Παγκόσμιους Πολέμους που ως αποτέλεσμα είχαν την διατάραξη της διεθνούς τάξης και την άνθιση των εθνικιστικών κινημάτων (Κωνσταντινίδου, 2007). Η κρατικά χορηγημένη τρομοκρατία κάνει την εμφάνισή της λίγο πριν ξεσπάσει ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος με αποκορύφωμα τα χρόνια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, κυρίως χάρη σε ολοκληρωτικά κινήματα όπως οι Ναζί, οι Φασίστες Ιταλοί και οι Σταλινιστές Ρώσοι (Burgess, 2003 <http://www.cdi.org>). Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου η τρομοκρατία παρουσιάζεται ως τακτική επιλογή για εθνικιστές αντάρτες ή επαναστατικά κινήματα σε ολόκληρο τον κόσμο (Κωνσταντινίδου, 2007). Την περίοδο αυτή εμφανίστηκαν και έδρασαν οργανώσεις που δεν υποστηρίζονταν από κανένα κράτος και έτσι το ενδιαφέρον αυτών των οργανώσεων μετακινήθηκε γρήγορα από την Ευρώπη στις αποικίες. Στη Μέση Ανατολή, στην Ασία και στην Αφρική έδρασαν διάφορα εθνικιστικά κινήματα τα οποία αντιστάθηκαν στις ευρωπαϊκές προσπάθειες συνέχισης των αποικιακών επιχειρήσεων μετά την πτώση των δυνάμεων του άξονα (Burgess, 2003 <http://www.cdi.org>).

Στις δεκαετίες του 1960 και 1970, όπου η σύγχρονη τρομοκρατία γεννιέται ιστορικά (Μπόση, 2000), δημιουργήθηκαν οργανώσεις με εθνικά, εθνικιστικά, ιδεολογικά και πολιτικά πιστεύω. Οργανώσεις όπως ο IRA (Irish Republican Army), η ETA (Euskadi Ta Askatasuna), ο PLO (Palestinian Liberation Organization) χρησιμοποίησαν την αεροπειρατεία και την απαγωγή ισχυρών ανδρών (π.χ. ενός πολιτικού αρχηγού-συμβούλου κ.τ.λ.) ως το καταλληλότερο μέσο για τη δημοσιότητα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης (Laqueur, 1999:148).

Στον ευρωπαϊκό χώρο, αναπτύχθηκε και έδρασε η λεγόμενη «αριστερή» τρομοκρατία, η οποία έδρασε κυρίως στην Γαλλία, την Γερμανία, την Ιταλία και το Βέλγιο. Οι ένοπλες αυτές οργανώσεις λειτούργησαν με συγκεκριμένη στρατηγική, αυστηρή στρατολόγηση μελών, ιδεολογική συγκρότηση, τακτικές κινήσεις δράσεις και αυστηρή και προσεκτική επιλογή στόχων. Χαρακτηριστικά της τρομοκρατίας αυτής ήταν (α) στοχοποίηση των εκφραστών ή εκπροσώπων του κράτους, (β) η ένταξη τους στο χώρο της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς (ιδεολογική συγκρότηση), καθώς επίσης και (γ) η προσεκτική εκτέλεση των σχεδίων τους με αποφυγή λαθών και τυχαίων θυμάτων (Μπόση, 2000:34-35). Ταυτόχρονα με την εμφάνιση της

«αριστερής» τρομοκρατίας εμφανίστηκαν και έδρασαν σε ευρωπαϊκό αλλά και σε διεθνές επίπεδο, οι οργανώσεις της «ακροδεξιάς» τρομοκρατίας. Η μορφή αυτή της τρομοκρατίας διαφέρει σημαντικά από την αριστερή τρομοκρατία καθ' όσον έχει ταυτιστεί πολλές φορές με την δράση μυστικών υπηρεσιών ή παρακρατικών μηχανισμών των κρατών (Μπόση, 2000:37). Η ακροδεξιά τρομοκρατία υπήρξε και εξακολουθεί να αποτελεί την πιο επώδυνη μορφή βίας, αναφορικά με το κόστος σε ανθρώπινα θύματα (Μπόση, 2000:39).

Στα μέσα της δεκαετίας του '90 αναδύεται η τρομοκρατία με κρατική χορήγηση, δηλαδή της Διεθνούς Ισλαμικής τρομοκρατίας, όπου σημειώνονται επιθέσεις στις ΗΠΑ, στην Ευρώπη και στη Μέση Ανατολή. Τα τελευταία χρόνια έχει έρθει ξανά στο προσκήνιο η τρομοκρατία με θρησκευτικά κίνητρα. Η τρομοκρατία αυτή έχει ως βάση τον ισλαμικό φονταμενταλισμό και μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε δυο υποκατηγορίες.

Η πρώτη αφορά οργανώσεις όπως η Χαμάς¹ και η Χεζμπολάχ², όπου στόχος τους είναι εδαφικές διεκδικήσεις στηριζόμενες σε ριζοσπαστικές ισλαμικές ιδεολογίες. Η δεύτερη αφορά οργανώσεις όπως η Αλ-Κάιντα, οι οποίες συμμετέχουν σε τζιχάντ (παγκόσμιο αγώνα) εναντίον όλων εκείνων που έχουν εγκαταλείψει το Ισλάμ και παρακμάζουν ακολουθώντας δυτικές πολιτισμικές και κοινωνικές αντιλήψεις οργάνωσης των κοινωνιών τους (Μάζης, 2005:26). Η οργάνωση ISIS, η οποία προέρχεται από τη δύση και δρα και στην Ευρώπη, έχει στοιχεία και από τις δυο υποκατηγορίες. Από την πρώτη, επιδιώκει παγκόσμια εδαφική κυριαρχία και από τη δεύτερη, επιζητά ιερό πόλεμο κατά όλων των απίστων λόγω του ότι είναι και παρακλάδι της Αλ-Κάιντα (Μάζης, 2005:26).

Κλείνοντας, παρατηρούμε ότι η τρομοκρατία αλλάζει χαρακτήρα ανάλογα με την εποχή και τις πολιτικές, κοινωνικές και άλλες συνθήκες που επικρατούν. Στη

¹ Η Χαμάς είναι μία παλαιστινιακή σουνιτική παραστρατιωτική οργάνωση η οποία αποτελείται από πολιτικό κόμμα που κατέχει σήμερα την πλειοψηφία των εδρών του εκλεγμένου νομοθετικού συμβουλίου στην Παλαιστινιακή Εθνική Αρχή. Η Χαμάς αναφέρεται ως τρομοκρατική οργάνωση από τον Καναδά, την Ευρωπαϊκή Ένωση, το Ισραήλ, την Ιαπωνία, και τις Ηνωμένες Πολιτείες, και απαγορεύεται στην Ιορδανία. Η Αυστραλία και το Ηνωμένο Βασίλειο περιλαμβάνουν μόνο την στρατιωτική πτέρυγα της Χαμάς, τις Ταξιαρχίες Izz ad-Din al-Qassam, ως τρομοκρατική οργάνωση. Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν εφαρμόσει περιοριστικά μέτρα κατά της Χαμάς σε διεθνές επίπεδο.

² Η Χεζμπολάχ, αποτελεί σιιτική στρατιωτική και πολιτική οργάνωση με βάση το Λίβανο. Συμμετέχει στην κυβέρνηση και στο κοινοβούλιο της χώρας. Η ένοπλη πτέρυγα της οργάνωσης θεωρείται κίνημα αντίστασης στον αραβικό κόσμο, ενώ οι ΗΠΑ, η Ολλανδία το Ηνωμένο Βασίλειο, η Αυστραλία, ο Καναδάς και το Ισραήλ την κατατάσσουν ως τρομοκρατική οργάνωση.

σημερινή εποχή, αναδύεται η διεθνής Ισλαμική τρομοκρατία με αιχμή του δόρατος τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου όπως και αυτές που ακολούθησαν, της 11^{ης} Μαρτίου του 2004 στην Ισπανία, της 7^{ης} Ιουλίου στην Μεγάλη Βρετανία (Baylis & Smith, 2007) και την επίθεση της 13^{ης} Νοεμβρίου το 2015 στη Γαλλία. Η τρομοκρατία του παρελθόντος μετεξελίχθηκε σε κάτι πολύ πιο καταστροφικό, πολύ πιο απειλητικό το οποίο επικαλέστηκε «νέα τρομοκρατία» ή «μετά-μοντέρνα τρομοκρατία» (Nacos, 2010).

3.3. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η τρομοκρατία αν και αποτελεί σημαντικό όρο στο λεξιλόγιο της πολιτικής δεν κατέστη δυνατό να προσδιορισθεί με έναν κοινά αποδεκτό ορισμό.

Στη σύγχρονη εποχή ο όρος τρομοκρατία έχει αρκετά σύνθετη ερμηνεία καθώς υπάρχουν διαφορετικοί ορισμοί του φαινομένου οι οποίοι προέρχονται από διάφορες πηγές (οργανισμούς, πανεπιστήμια, κυβερνήσεις, μεμονωμένα άτομα, δημοσιογράφους, τους ίδιους τους τρομοκράτες) και σαφώς προκαλούν σύγχυση. Αυτή τη στιγμή δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός της τρομοκρατίας. Μετά από μια έρευνα που πραγματοποίησαν οι Alex Schmid & Albert Jongman στο Πανεπιστήμιο του Leiden το 1988 έδειξε ότι υπάρχουν 109 διαφορετικοί ακαδημαϊκοί και επίσημοι ορισμοί της τρομοκρατίας (Merari, 1993:214).

Παρακάτω, θα παρατεθούν κάποιοι ορισμοί που έχουν σημειωθεί για την έννοια της τρομοκρατίας :

- Τρομοκρατία είναι η πρόκληση τρόμου σε άτομα, ομάδες ατόμων ή και σε ολόκληρη την κοινότητα, με τη διάπραξη σοβαρών εγκλημάτων βίας, που στρέφονται είτε κατά συγκεκριμένων ατόμων είτε, αδιακρίτως κατά αθώων πολιτών και που αποβλέπουν στην επίτευξη σκοπών, κυρίως βίο-θεωρητικού ή κοινωνικό-πολιτικού χαρακτήρα (Παπαδάτος, 1987:15-16). Η τρομοκρατία λοιπόν, δεν είναι στην ουσία της μία συγκεκριμένη ιδεολογία, όπως συχνά εκλαμβάνεται, αλλά είναι μια στρατηγική εγκληματικής δράσης, για την πραγμάτωση διάφορων επιδιώξεων, που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «πολιτικές» με την ευρύτερη έννοια του όρου.

- Τρομοκρατία είναι η παράνομη χρήση δύναμης, για την επίτευξη ενός πολιτικού στόχου, με τη στόχευση αθώων ανθρώπων (Laqueur, 1977).
- Σύμφωνα με τον Bjorgo (2005) η τρομοκρατία είναι περισσότερο ένα σύνολο μεθόδων μάχης, παρά μια αναγνωρίσιμη ιδεολογία ή κίνημα και περιλαμβάνει προμελετημένη χρήση βίας εναντίον (κυρίως) άμαχων, προκειμένου να επιτευχθεί μια ψυχολογική επίδραση φόβου στους έμμεσους και όχι άμεσους στόχους.
- Κατά τον οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (2004) ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας, τρομοκρατικές πράξεις είναι: εγκληματικές ενέργειες συμπεριλαμβανομένων και κατά πολιτών, που αποσκοπούν στην πρόκληση θανάτου ή σοβαρών σωματικών βλαβών ή η απαγωγή ομήρων με σκοπό να προκληθεί κατάσταση τρόμου στον γενικό πληθυσμό ή σε μια ομάδα ατόμων ή σε συγκεκριμένα πρόσωπα, ο εκφοβισμός ενός πληθυσμού ή ο εξαναγκασμός μιας κυβέρνησης ή ενός διεθνούς οργανισμού στο να ενεργήσει ή να μην ενεργήσει κάποια πράξη.
- Το Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ (1995) ορίζει ως τρομοκρατία μια προ-υπολογισμένη βία με πολιτικά πιστεύω, που σκοπό έχει επιθέσεις κατά άμαχων πολιτών ή άλλων στόχων εκ μέρους παράνομων και συνωμοτικών ομάδων οι οποίες επιδιώκουν να επηρεάσουν ένα κοινό (Χατζηλιάση, 2013).
- Το FBI (1997) ορίζει την τρομοκρατία ως την παράνομη άσκηση βίας κατά ατόμων ή περιουσίας με σκοπό τη διάβρωση ή φθορά μιας κυβέρνησης, άμαχου πληθυσμού ή τμημάτων τους με στόχο την ανάπτυξη πολιτικών και κοινωνικών σκοπών.
- Το NATO (1998) προσδιορίζει το φαινόμενο μέσω μιας οδηγίας, σύμφωνα με την οποία τρομοκρατία είναι η χρήση βίας ως αποτέλεσμα υπολογισμού, συνήθως κρίνεται ως έγκλημα σε επίπεδο εθνικών νομοθεσιών και απευθύνεται κατά ατόμων ή περιουσίας, αποτελεί δε απειλή των συμβόλων μιας κοινωνίας με σκοπό πολιτικά και ιδεολογικά οφέλη που ορίζονται με υποκειμενικά κριτήρια.
- Με το ίδιο θέμα έχουν ασχοληθεί και άλλοι οργανισμοί όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο ΟΗΕ και όλοι καταλήγουν στο κοινό συμπέρασμα ότι η τρομοκρατία σχετίζεται με τη βία.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι ορισμοί της τρομοκρατίας προέρχονται από τρεις ομάδες φορέων. Η πρώτη είναι οι φορείς της εξουσίας (Αστυνομία, Στρατός, Μυστικές Υπηρεσίες, κ.α.) και ιδίως το κράτος. Η δεύτερη ομάδα είναι διάφοροι ακαδημαϊκοί φορείς (καθηγητές, Πανεπιστήμια) και η τρίτη ομάδα είναι όσοι ανήκουν σε τέτοιες τρομοκρατικές οργανώσεις. Η κάθε ομάδα ξεχωριστά ορίζει τον όρο τρομοκρατία διαφορετικά. Συγκεκριμένα, στην πρώτη ομάδα ορίζει την τρομοκρατία κατά όπως το βολεύει και συμφέρει, καθώς στοχεύει στην εξαφάνιση των αντίπαλων του, δημιουργώντας νόμους και ορισμούς χωρίς να υπολογίζει ότι και το ίδιο είναι πιθανό να ασκεί τρομοκρατία. Στη δεύτερη ομάδα, οι ακαδημαϊκοί, κρατούν μια πιο αντικειμενική και ουδέτερη στάση απέναντι στην εξέταση του ζητήματος. Τέλος, οι τρομοκράτες και οι υποστηρικτές τους δεν δέχονται ότι ασκούν τρομοκρατία και θεωρούν ότι η μόνη μορφή τρομοκρατίας που υπάρχει είναι η κρατική. Σύμφωνα με την αντιπαράθεση των παραπάνω ο Teichman (1989:507) έθεσε τον εξής ορισμό : τρομοκράτης για έναν άνθρωπο είναι για κάποιον άλλον αγωνιστής της ελευθερίας. (one man's terrorist is another man's freedom fighter).

Οι ενέργειες που θεωρούνται τρομοκρατία, όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε διεθνές επίπεδο είναι:

- ✓ Απαγωγές
- ✓ Βομβιστικές ενέργειες
- ✓ Επιθέσεις σε εγκαταστάσεις
- ✓ Αεροπειρατείες ή πειρατικές ενέργειες σε άλλα μέσα μεταφοράς
- ✓ Καταστάσεις ομηρίας και πυροβολισμοί
- ✓ Επεισόδια που αποτελούν παράνομες εκδηλώσεις ή προξενούν φόβο

3.4. ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η τρομοκρατία είναι ένα σύνθετο και μεταβλητό φαινόμενο. Εμφανίζεται με πολλές διαφορετικές μορφές, σε διάφορα μέρη του κόσμου με σκοπό την επίτευξη ποικίλων στόχων. Συμβαίνει στις δημοκρατίες, στα αυταρχικά καθεστώτα, στις μεταβατικές κυβερνήσεις, αλλά και στις ανεπτυγμένες, λιγότερο ανεπτυγμένες ή αναπτυσσόμενες οικονομίες. Οι τρομοκρατικές ομάδες διαφέρουν μεταξύ τους σε σημαντικό βαθμό. Διαφέρουν ως προς τη φύση της ιδεολογίας τους, αλλά και την εξειδίκευση των πολιτικών στόχων τους, ως προς τη σχέση τους με τη θρησκεία, την

υποστήριξη που λαμβάνουν από τις κοινότητες τους καθώς και ως προς τη χρήση βίας (Richardson, 2006).

Μια πρώτη μορφή τρομοκρατίας είναι η *παραδοσιακή ή η κλασική* όπως θα μπορούσε να ονομαστεί (Sommerville, 1997:216-219). Σύμφωνα με το Λοβέρδο (2001) η μορφή τρομοκρατίας αυτή είναι κυρίως κρατική η οποία εμφανίστηκε στη Γαλλία, την περίοδο της επανάστασης. Στην πράξη, όποιος θεωρούνταν επικίνδυνος για το πολίτευμα οδηγούνταν στην γκιλοτίνα. Τέτοιες πρακτικές, ακόμα και σήμερα, είναι σύνηθες φαινόμενο στα κράτη που το πολίτευμά τους δεν είναι δημοκρατικό. Η μορφή αυτή χρησιμοποιεί παλιά μέσα αλλά αποτελεσματικά, όπως οι επιθέσεις με όπλα, με βόμβες, χειροβομβίδες, ακόμα και με τη βοήθεια του στρατού ή διαφόρων μυστικών υπηρεσιών με παρακρατική δράση. Αυτή η κατηγορία συμπεριλαμβάνει την κρατικά χορηγούμενη τρομοκρατία η οποία εμφανίζεται κατά τη διάρκεια του Β Παγκοσμίου Πολέμου και συνεχίζει καθόλη τη διάρκεια της Ψυχροπολεμικής αλλά και μεταψυχροπολεμική περιόδου (Warlaw, 1989:175-186). Η Σοβιετική Ένωση δίνει τη θέση της ως χώρα των τρομοκρατικών ομάδων στις χώρες τις Μέσης Ανατολής που θεωρούνται σήμερα ως κύριες πηγές τρομοκρατικών θυλάκων. Αποτελεί την πιο εύκολη μορφή τρομοκρατίας καθώς δεν πρόκειται ακριβώς για τρομοκρατική δράση αλλά για έναν «αγώνα προς την ελευθερία» (Βέργου, 2002).

Η δεύτερη μορφή τρομοκρατίας είναι η τρομοκρατία κατά του κράτους, καθώς πολιτικές ή κοινωνικές ομάδες χαρακτηρίζονται από συνεκτικότητα και βάλλουν κατά κρατικών στόχων, όπως κτιρίων, εγκαταστάσεων ή κρατικών προσώπων (Λοβέρδος, 2001).

Σύμφωνα με το Λοβέρδο (2001) μια τρίτη μορφή του φαινομένου είναι η λεγόμενη εισαγόμενη ή διεθνής τρομοκρατία. Όταν μεταφέρονται βίαια ζητήματα, στο έδαφος ενός κράτους, που αφορούν τρίτες χώρες. Ενώ η τέταρτη μορφή τρομοκρατίας ονομάζεται οριζόντια τρομοκρατία, ορισμός που βασίστηκε στη διάκριση μεταξύ κρατικής και κατά κράτους τρομοκρατίας, πηγάζει από την κοινωνία και στρέφεται εναντίον του καθημερινού ανθρώπου και συνήθως καταλήγουν σε τραγωδίες με πολλούς νεκρούς (Λοβέρδος, 2001).

Τέλος, η πέμπτη και τελευταία μορφή της τρομοκρατίας είναι η νέα τρομοκρατία, η οποία αποτελείται από νέα χαρακτηριστικά και ένα πρωτόγνωρο πάθος για εκδίκηση που την κάνουν εξαιρετικά επικίνδυνα (Λοβέρδος, 2001). Οι παράγοντες

που οδήγησαν στην γέννηση της νέας μορφής τρομοκρατίας είναι τρεις, η αύξηση των αεροπορικών ταξιδιών, επομένως η ανάγκη για μεγαλύτερη ασφάλεια εν πτήση, η ευκολότερη πρόσβαση στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τα κοινά πολιτικά και ιδεολογικά συμφέροντα (Baylis & Smith, 2006:482).

Τα μέσα που χρησιμοποιούν οι τρομοκράτες για να πετύχουν τον σκοπό τους ποικίλουν. Έτσι, ανάλογα με τα μέσα που χρησιμοποιούν μπορούμε να χαρακτηρίσουμε το είδος της τρομοκρατικής ενέργειας-πολέμου (Κωνσταντινίδου, 2007):

Πυρηνικός Πόλεμος: Ατομική τρομοκρατική επίθεση, ή επίθεση όπου τρομοκράτες χρησιμοποιούν ραδιενεργές συσκευές (βόμβες) με σκοπό να προκαλέσουν ολέθριες καταστροφές και πολλούς θανάτους (Dickstein & Vanunu, 2016). Οι μαζικοί θάνατοι δεν αποτελούν τμήμα της ιδεολογίας και πρακτικής των περισσότερων οργανώσεων, καθώς βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με την προσπάθεια των εν λόγω οργανώσεων να προσηλυτίσουν οπαδούς μέσω των πράξεων τους (Μπόση, 2000:54). Κάποιοι υποστηρίζουν ότι μια μορφή πυρηνικής τρομοκρατίας ήταν η ρίψη ατομικών βομβών το 1985 στις ιαπωνικές πόλεις Χιροσίμα και Ναγκασάκι από τις ΗΠΑ (Merari 1993:216).

Βιολογικός Πόλεμος: Η βιο-τρομοκρατία είναι μια μορφή βίας που ανιχνεύεται με δυσκολία και έχει την ικανότητα να μολύνει μεγάλα τμήματα πληθυσμού αλλά και γεωργικών καλλιεργειών και κτηνοτροφικών μονάδων, επιφέροντας κατά αυτό τον τρόπο πλήγμα στην οικονομία μιας χώρας (Μπόση, 2000: 60-61,63-64). Ο βιολογικός πόλεμος αφορά τη σκόπιμη χρήση μικροβίων (άνθραξ, μελιταίος, πανώλη, ευλογιά, αλλαντίαση, αιμορραγικοί πυρετοί Ebola και Marburg) και φυσικών δηλητηρίων με στόχο την πρόκληση ασθενειών ακόμα και θανάτου. Αποτελεί μια εξίσου σημαντική απειλή για την διεθνή ασφάλεια, λόγω της μεγάλης ευκολίας με την οποία μπορεί να τεθεί σε εφαρμογή και να πλήξει μεγάλα τμήματα του πληθυσμού (Μπόση, 1999: 191-193). Ο πιθανός τύπος τρομοκρατικής οργάνωσης που χρησιμοποιεί τα βιολογικά όπλα είναι παραθρησκευτικές οργανώσεις ή μειονότητες που επιθυμούν να εκδικηθούν την άρχουσα πλειοψηφία, ή μικρές τρομοκρατικές οργανώσεις με ακραίες αντιλήψεις (Βόκα, 2014).

Χημικός Πόλεμος: Τα χημικά όπλα, τα οποία εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στη διάρκεια του Α Παγκοσμίου Πολέμου, ανήκουν στην κατηγορία των όπλων μαζικής

καταστροφής, άρα και οι επιθέσεις με χημικές ουσίες συγκαταλέγονται στις πλέον επικίνδυνες και καταστροφικές για τον άνθρωπο και το περιβάλλον (Μπόση, 2000:56-57). Τα όπλα αυτά χωρίζονται από τεχνική άποψη σε τρεις κατηγορίες (Boniface, 2004: 98-99): τα ασφυξιογόνα που προσβάλλουν το αναπνευστικό σύστημα, τα εκδορικά που περνούν από το δέρμα και τα νευροτοξικά που πλήττουν το νευρικό σύστημα (Wilson, 1988: 117). Η χρησιμοποίηση της χημικής τρομοκρατίας έχει γίνει κυρίως από παραθρησκευτικές και ακροδεξιές οργανώσεις και προτιμούν να χρησιμοποιούν χημικά όπλα κατά τη διάρκεια των επιθέσεων τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν η Ιαπωνική Οργάνωση Αούμ Σινρικιο (Aum Shinri-Kyu) η οποία στις 20 Μαρτίου 1995 διέσπειρε το χημικό αέριο Σαρίν (Sarin)³ στο μετρό του Τόκιο προκαλώντας το θάνατο 12 ανθρώπων και τον τραυματισμό 5500 (Gurr, 1997: 234-235).

Ηλεκτρονικός Πόλεμος: Η ανάπτυξη των ηλεκτρονικών μέσων και η δυνατότητα απόλυτης πρόσβασης σε οποιοδήποτε αρχείο μέσω του παγκόσμιου ιστού δημιουργεί ένα φόβο για τις αρχές ασφαλείας των χωρών (Μπόση, 1999: 229-233). Το είδος της τρομοκρατίας αυτής δεν έχει απώλειες ανθρώπινων ζώων αλλά σκοπεύει στην κατάρρευση των ηλεκτρονικών συστημάτων που υπάρχουν στις σύγχρονες κοινωνίες, τα οποία λόγω της αυξανόμενης πολυπλοκότητας και αλληλοσύνδεσης τους καθώς και της συγκέντρωσης του πλούτου, του ανθρώπινου δυναμικού και των τηλεπικοινωνιακών δεσμών σε λίγα μέρη του πλανήτη (αναπτυγμένες χώρες) αποτελούν εύκολο στόχο (Μπόση 2000: 64-65). Η τοποθέτηση μιας βόμβας, σε δημόσιο ή ιδιωτικό κτίριο, επιφέρει υλικές καταστροφές πολύ μικρότερες και θέτει προ του κινδύνου υλικής βλάβης πολύ λιγότερους αποδέκτες από ότι η καταστροφή του δικτύου πληροφορικής μια εταιρίας ή μιας τράπεζας. Εκ των πραγμάτων, λοιπόν, αυτή η μορφή βίας θεωρείται επικινδυνότερη της πρώτης, παρά το γεγονός ότι δεν παράγει απαραίτητα ανθρώπινα θύματα (Μπόση, 200: 64-65).

Επίσης, όπως αναφέραμε παραπάνω, τα είδη και οι μορφές της τρομοκρατίας διαμορφώνονται και διαχωρίζονται ανάλογα με τα κίνητρα της. Σε αυτήν την περίπτωση διαχωρίζονται 3 μορφές τρομοκρατίας :

- Θρησκευτική

³ Σαρίν (Sarin) : Το αέριο αυτό κατασκευάστηκε το 1983 και μια ποσότητα περίπου 800 κιλών μπορεί να προκαλέσει σοβαρότατες απώλειες σε απόσταση ενός τετραγωνικού μιλίου.

- Απελευθερωτική
- Πολιτικό-ιδεολογική

Η τρομοκρατία με θρησκευτικά κίνητρα είναι δύσκολο να εντοπιστεί, καθώς η θρησκευτική βάση συνδυάζεται με κίνητρα ρατσιστικά, αντί-κυβερνητικά ακόμα και πολιτικά. Χαρακτηριστικά παραδείγματα, είναι η δολοφονία του πρωθυπουργού του Ισραήλ Ιτζακ Ραμπίν (Νοέμβριος 1995) από ένα φανατικό Εβραίο τον Ιγκαλ Αμιρ, ο οποίος μετά τη σύλληψη του δήλωσε ότι έδρασε μόνος του με εντολές από το Θεό (Hoffman,1997:210-212), οι επιθέσεις των Παλαιστίνιων Καμικάζι στο Ισραήλ (Οργανώσεις Χαμάς, Χεσμπολάχ κ.α.) καθώς και άλλων Μουσουλμανικών οργανώσεων παγκοσμίως, οι οποίες να μεν έχουν κι άλλα κίνητρα αλλά ισχυρίζονται ότι αντλούν τη δύναμή τους από τον Αλλάχ και προτού εκδηλώσουν την επίθεσή τους φωτογραφίζονται ή βιντεοσκοπούνται κρατώντας το ιερό τους βιβλίο, το Κοράνι και διαβάζοντας στίχους από αυτό.

Η απελευθερωτική τρομοκρατία είναι εκείνη η οποία έχει ως κίνητρο της την απελευθέρωση μιας χώρας από έναν δυνάστη, εξωτερικό ή εσωτερικό. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα λαών που αγωνίστηκαν για την απελευθέρωση τους είτε από ξένους κατακτητές είτε από αιμοσταγείς δικτάτορες. Σε αυτές τις περιπτώσεις μιλάμε για οργανώσεις που στόχο έχουν την ανατροπή της υπάρχουσας εξουσίας και χρησιμοποιούν την τρομοκρατία για την επίτευξη του. Ένα παράδειγμα είναι η οργάνωση ETA, η οποία ξεκίνησε τη δράση της στην Ισπανία το 1959 και συνεχίζεται έως σήμερα με σκοπό την απόσχιση της βασικής επαρχίας της Ισπανίας και την δημιουργία ανεξάρτητου βασικού κράτους (Liera & Mata & Irvin, 1993:106-164). Άλλες οργανώσεις με απελευθερωτικά κίνητρα ήταν ή είναι ακόμα το «Μέτωπο για την απελευθέρωση του Κεμπέκ» (FLQ) στον Καναδά (Cook, 1997:588-590), ο «Μυστικός Αρμένικος Στρατός για την απελευθέρωση της Αρμενίας» (ASALA) που ιδρύθηκε το 1975 και το «Κουρδικό Εργατικό Κόμμα» (PPK) που ιδρύθηκε το 1976 (Brown, 1997:591-592) είναι η οργάνωση για την απελευθέρωση της Παλαιστίνης που ιδρύθηκε το 1964 με σκοπό τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου κράτους της Παλαιστίνης και πολλές άλλες.

Τέλος, η τρομοκρατία με ιδεολογικά-πολιτικά κίνητρα είναι εκείνη στην οποία ανήκουν οργανώσεις οι οποίες διαπράττουν τρομοκρατικές ενέργειες ξεκινώντας από μία ιδεολογική άποψη ή ανήκοντας σε μια πολιτική παράταξη. Παράδειγμα τέτοιας

περίπτωσης, οι Ερυθρές Ταξιαρχίες στην Ιταλία, η 17 Νοέμβρη στην Ελλάδα, και άλλες.

3.5. ΣΧΕΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ο τουρισμός ως φαινόμενο του σύγχρονου κόσμου καθώς και ως οικονομική δραστηριότητα, είναι ευπαθές σε διάφορες αλλαγές, κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές, που συμβαίνουν είτε σε παγκόσμια κλίμακα είτε στη χώρα που αποτελεί τουριστικό προορισμό. Ο τουρισμός αποτελεί για πολλές χώρες (συμπεριλαμβανομένης και της χώρας μας) τη βαριά βιομηχανία η οποία συνδέεται με πολλούς άλλους τομείς όπως εστίαση, διασκέδαση, μεταφορές και ξενοδοχεία (Παπαγεωργίου, 2018:28). Πολλοί ερευνητές έχουν στραφεί προς τη μελέτη της σχέσης του τουρισμού με την τρομοκρατία. Ανάμεσα σε αυτούς, η Sonmmez (1988:416-456) αναφέρει ότι η τρομοκρατία και η πολιτική αστάθεια συνδέονται άμεσα μεταξύ τους και τονίζει πως η τρομοκρατία μπορεί κάθε στιγμή να αποτελέσει σοβαρή απειλή για τον τουρισμό. Οι τρομοκρατικές ενέργειες επηρεάζουν την ψυχολογία του τουρίστα μέσω της ανασφάλειας που του προκαλούν. Ωστόσο, οι αρνητικές επιπτώσεις για κάποια χώρα που μπορεί να οφείλονται στην τρομοκρατία, έχει αποδεχτεί ότι για κάποια άλλη γειτονική χώρα μπορεί να είναι θετικές, διότι οι τουρίστες θα στραφούν σε αυτή τη χώρα στην οποία θα αισθάνονται πιο ασφαλείς (Drakos & Kutan, 2003:621-641).

Όπως έχουμε πει, για την ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας είναι βασική η ύπαρξη κάποιων προϋποθέσεων, όπως ο ελεύθερος χρόνος, η οικονομική δραστηριότητα και η ασφάλεια που θα αισθάνεται ο επισκέπτης σε έναν τουριστικό προορισμό ή και προς αυτόν. Από τους Ολυμπιακούς αγώνες στην αρχαία Ελλάδα έως σήμερα, την εποχή μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, η ασφάλεια είναι βασική προϋπόθεση για τη λήψη απόφασης ενός ταξιδιού. Οι προϋποθέσεις αυτές έχουν αποτυπωθεί από τον Maslow ο οποίος δημιούργησε μια κλίμακα ανθρώπινων αναγκών, τη λεγόμενη πυραμίδα του Maslow ή αλλιώς πυραμίδα των αναγκών ο οποίος κατατάσσει, όπως βλέπουμε και στην Εικόνα 1, την ανάγκη για ασφάλεια δεύτερη μετά τις βασικές ανάγκες και καταδεικνύει τη σημασία της.

Εικόνα 1. Πυραμίδα του Maslow

(Muetzel & Titlebaum, 2018)

Σύμφωνα με την εικόνα, η πυραμίδα του Maslow πιο αναλυτικά, έχει ως εξής:

- Στην πρώτη βαθμίδα κατατάσσει τις φυσιολογικές - βασικές ανάγκες του ανθρώπου (τροφή, στέγη, ύπνος, υγεία, ζεστασιά).
- Στην δεύτερη βαθμίδα κατατάσσει την ασφάλεια (προστασία από κινδύνους, σταθερότητα, απελευθέρωση από το φόβο).
- Στην τρίτη βρίσκεται η κοινωνική αποδοχή (αγάπη, συνεργασία, ένταξη σε κοινωνικές ομάδες).
- Στο τέταρτο επίπεδο βρίσκεται η αυτοεκτίμηση (επίτευξη στόχων, αναγνώριση σεβασμού).
- Τέλος, στο πέμπτο επίπεδο τοποθετείται η ανάγκη της αυτοπραγμάτωσης (αξιοποίηση εσωτερικών χαρισμάτων, δημιουργικότητα, πληρότητα)

Επομένως, αν το μοντέλο αυτό προσαρμοστεί στην ανάγκη και στην επιθυμία του ανθρώπου για την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού τότε διακρίνονται δύο κατηγορίες (Βόκα, 2014):

- Η κατηγορία των προϋποθέσεων για την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού, η οποία περιλαμβάνει τις δυο βασικότερες ανάγκες της πυραμίδας του Maslow, δηλαδή των βασικών αναγκών και αυτής της ασφάλειας.
- Η κατηγορία των στόχων ενός ταξιδιού, που περιλαμβάνει την κοινωνική αποδοχή, την αυτοεκτίμηση και την αυτοπραγμάτωση.

Άρα η ασφάλεια είναι βασική προϋπόθεση για την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού και δεν αποτελεί απλά μια ανάγκη. Δεν είναι τυχαίος, ο χαρακτηρισμός του τουρισμού ως η παγκοσμίως μεγαλύτερη βιομηχανία ειρήνης (Pizam, Abraham & Mansfeld, 1996:12). Στην προσπάθεια να αναπτυχθεί μια θεωρία για την τουριστική ασφάλεια (Pizam, Abraham & Mansfeld, 2006) προσδιορίστηκαν τέσσερις κίνδυνοι που μπορούν να προκαλέσουν κρίση ασφαλείας και να βλάψουν το τουριστικό σύστημα: εγκληματικές πράξεις, τρομοκρατία, πόλεμος και πολιτικές αναταραχές (Pizam, Abraham & Mansfeld, 2006:3). Επομένως, τουρισμός από τη φύση του εμπεριέχει τα στοιχεία του αγνώστου και της αβεβαιότητας, στοιχεία τα οποία μπορούν να προκαλέσουν ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξή του όταν στο διεθνές περιβάλλον επικρατεί η απειλή των τρομοκρατικών επιθέσεων. Έτσι, ο τουριστικός τομέας είναι ευάλωτος σε κάθε μορφή βίας που αποτελεί τρόμο στους ταξιδιώτες. Η τρομοκρατία σχετίζεται άμεσα με το φόβο, την απειλή και με το αίσθημα ανασφάλειας. Επειδή ο τουρισμός είναι μια σημαντική οικονομική δραστηριότητα, οι τρομοκράτες θεωρούν ότι είναι ένας αποτελεσματικός στόχος, προκειμένου να διαπραγματευτούν με τον αποδέκτη του μηνύματος της τρομοκρατικής επίθεσης και να αποκομίσουν οφέλη από αυτήν τους την ενέργεια (Sonmez & Graefe, 1998). Επίσης, τρομοκρατική επίθεση στους τουρίστες μπορεί να εκληφθεί ως μια βίαιη ενέργεια απέναντι στο καθεστώς και στην κυρίαρχη κοινωνική τάξη (Sonmez & Graefe, 1998). Ως αποτέλεσμα, αρκετές φορές στόχοι τρομοκρατικών επιθέσεων έχουν αποτελέσει τουριστικοί προορισμοί ή μέσα μεταφοράς, είτε με τη μορφή της πειρατείας, είτε με την τοποθέτηση εκρηκτικού μηχανισμού, είτε με την απειλή της χρήσης βιολογικών όπλων προς αυτούς (Μοίρα, Μυλωνόπουλος, 2004:121-140), προκαλώντας σύγχυση και πανικό στους ταξιδιώτες.

Η φοβία της τρομοκρατικής απειλής είναι διάχυτη σε κάθε πτυχή του τουριστικού προϊόντος και την καθιστά όλο και πιο έντονη και διαρκής όσο διατηρείται το

ασταθές, πολιτικό και διεθνές, περιβάλλον που έχει διαμορφωθεί σήμερα (Μοίρα & Μυλωνόπουλος, 2004).

Ο έλεγχος μιας κρίσης στον τουρισμό που σχετίζεται με θέματα ασφαλείας θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με ένα κατάλληλο σχέδιο διαχείρισης κρίσεων. Μέχρι σήμερα δεν υπάρχει κάποιο οργανωμένο σχέδιο για τυχόν πρόληψη κάποιας κρίσης σε έναν τουριστικό προορισμό και έτσι τα κράτη χρησιμοποιούν τη «ταξιδιωτική οδηγία» (travel advisory) η οποία ορίζεται ως μια επίσημη ανακοίνωση που εκδίδει μια κυβέρνηση προκειμένου να προειδοποιήσει τους πολίτες της που πρόκειται να ταξιδέψουν σε συγκεκριμένη χώρα ή βρίσκονται ήδη σε αυτή για την ύπαρξη κινδύνου (Μοίρα & Μυλωνόπουλος, 2007). Οι ταξιδιωτικές οδηγίες χωρίζονται σε «ταξιδιωτικές προειδοποιήσεις» (travel warnings) και σε «ταξιδιωτικούς συναγερμούς» (travel alert).

3.6. ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΑ ΧΤΥΠΗΜΑΤΑ ΣΕ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥΣ

Μελέτες δείχνουν ότι η τρομοκρατία αποτελεί το πλέον σημαντικό κίνδυνο καθώς η δριμύτητα των τρομοκρατικών χτυπημάτων και η μαζική απώλεια ανθρώπινων ζωών επιδρά αρνητικά στην ψυχολογία των τουριστών και κατά συνέπως στις τουριστικές ροές (Hall & Michael, 1994). Η παρούσα ενότητα εξετάζει τις επιπτώσεις συγκεκριμένων τρομοκρατικών επιθέσεων στον τουρισμό αντλώντας στοιχεία από την έρευνα των O' Connor, Stafford και Gallagher (2008). Η έρευνα αυτή αφορούσε περιπτώσεις που επιλέχτηκαν βάση δυο κριτηρίων: Το πρώτο κριτήριο είναι οι τρομοκρατικές επιθέσεις να συνέβησαν μετά το 2001 (που αποτελεί ορόσημο στη διεθνή τρομοκρατία) και το δεύτερο είναι να ανήκουν στην κατηγορία μεμονωμένων επιθέσεων τρομοκρατικών συμβάντων. Οι προορισμοί που μελετήθηκαν, και περιγράφονται συνοπτικά παρακάτω, είναι: η Νέα Υόρκη (2001), το Μπαλί (2002), η Μαδρίτη (2004) και το Λονδίνο (2005).

ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ

Η Νέα Υόρκη, η οποία αποτελεί ένα από τα πιο βασικά οικονομικά κέντρα της χώρας αλλά και ολόκληρου του πλανήτη, είναι η μεγαλούπολη των Ηνωμένων Πολιτειών και βρίσκεται στα βορειοανατολικά της χώρας. Είναι φημισμένη για τους ουρανοξύστες της και τις πολλές συνοικίες της όπως: Κουίνς, Μανχάταν, Μπρόνξ, Μπρούκλιν. Στην Νέα Υόρκη βρίσκονται τα κεντρικά γραφεία του ΟΗΕ, το άγαλμα της ελευθερίας και παλιότερα οι δίδυμοι Πύργοι του Παγκόσμιου Κέντρου Εμπορίου, οι οποίοι καταστράφηκαν κατά την τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 (Wikipedia, 2018)

Στις 11^η Σεπτεμβρίου του 2001, μια ομάδα τρομοκρατών πραγματοποίησε συντονισμένες αεροπειρατείες σε τέσσερα αεροσκάφη που πετούσαν στις Ηνωμένες Πολιτείες. Δύο από αυτά χρησιμοποιήθηκαν για να καταστρέψουν τους Δίδυμους Πύργους του Παγκόσμιου Κέντρου Εμπορίου (World Trade Center) στην Νέα Υόρκη κατά τη διάρκεια της πρωινής ώρας. Το τρίτο αεροπλάνο έπεσε στο Πεντάγωνο της Ουάσιγκτον και το τέταρτο έπεσε στην Πενσυλβανία (Σάκκουλα, 2016). Τα αεροπλάνα πάντα υπήρξαν στόχοι των διεθνών τρομοκρατικών ενεργειών στο παρελθόν, όπως με την τρομοκρατική επίθεση στο Λόκερμπι⁴, κανένα όμως από αυτά τα περιστατικά δεν είχαν τόσο δραματικό αντίκτυπο όσο οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου που δικαίως θεωρείται το δραματικότερο τρομοκρατικό χτύπημα στην ιστορία, το οποίο αποτέλεσε σταθμό και κίνητρο αλλαγών για την ασφάλεια και την κοινωνικό-πολιτική ζωή σε ολόκληρο τον κόσμο. Επίσης ο Mowforth (2003) επισήμανε πως η επίθεση αυτή ήταν διαφορετική και τίποτα παρόμοιο δεν είχε συμβεί στο παρελθόν.

Σύμφωνα με τον Beirman (2003), το τρομοκρατικό χτύπημα στις ΗΠΑ περιόρισε τις μετακινήσεις αφού πολλοί ταξιδιώτες επέλεξαν να μείνουν στα σπίτια τους αντί να ταξιδέψουν, τουλάχιστον κατά τον πρώτο καιρό μετά το συμβάν. Έτσι, οι πρώτες επιπτώσεις των τρομοκρατικών χτυπημάτων της 9/11 'δέχτηκε η αεροπορική βιομηχανία καθώς το πλέον ασφαλές μέσο μεταφοράς ήταν πηγή ανασφάλειας. Μάλιστα, ο τότε Δήμαρχος της Νέας Υόρκης Rudolph Giuliani προέτρεψε τους τουρίστες αλλά και τους Αμερικάνους να υποστηρίξουν την πόλη με τον πιο δυνατό

⁴ Στις 21 Δεκεμβρίου του 1988, αεροσκάφος της Pan Am, που πραγματοποιούσε πτήση από το αεροδρόμιο του Χίθροου του Λονδίνου με προορισμό την Νέα Υόρκη εξερράγη βόμβα στο χώρο αποσκευών του αεροσκάφους διαλύοντας το πάνω από την πόλη Λόκερμπι (Lockerbie) της Σκωτίας με αποτέλεσμα να σκοτωθούν 259 άτομα στον αέρα και 11 στο έδαφος στο σημείο συντριβής (Σάκκουλα, 2016)

και ενεργό τρόπο δηλαδή να την επισκεφτούν, να διαμείνουν και να ξοδέψουν κάποια από τα χρήματα τους στην πόλη (O' Connor, Stafford, Gallagher, 2008). Μεγάλα ποσά ξοδεύτηκαν σε καμπάνιες προκειμένου να πείσουν τους Αμερικάνους να εντάξουν και πάλι τα ταξίδια στην καθημερινότητα τους, είτε για επαγγελματικούς είτε για ψυχαγωγικούς λόγους, γνωστοποιώντας τους ότι είναι ασφαλείς. Έπειτα από τις τρομοκρατικές επιθέσεις το υπουργείο Εξωτερικών στις ΗΠΑ 'έβγαλε' ταξιδιωτικό συναγερμό στη χώρα.

Επίσης, η επίθεση αυτή ήταν το έναυσμα για την ανάπτυξη μέτρων ασφαλείας στα ξενοδοχεία. Για παράδειγμα την περίοδο εκείνη διεθνείς αλυσίδες ξενοδοχείων, όπως η Marriot, είχαν επενδύσει σημαντικά για την ανάπτυξη τέτοιων μέτρων στις εγκαταστάσεις τους. Σημεία ελέγχου με ηλεκτρονικές μπάρες ασφαλείας, καθορισμένες παράμετροι ασφαλείας οριοθετημένες με περιφράγματα, εξωτερικές κάμερες, εκπαιδευμένοι και οπλισμένοι φύλακες, είναι ορισμένα από τα εξωτερικά μέτρα ασφαλείας, που λαμβάνονται ως σήμερα, προκειμένου να δημιουργηθεί μια ζώνη ασφαλείας γύρω από τα ξενοδοχεία. Στην είσοδο των ξενοδοχείων υπάρχουν κάμερες ασφαλείας και στο εσωτερικό υπάρχει διακριτική παρουσία κατάλληλου εκπαιδευμένου προσωπικού ασφαλείας. Τα μέτρα ασφαλείας δε πετυχαίνουν πάντα να αποτρέψουν τρομοκρατική ενέργεια αλλά σίγουρα περιορίζουν κατά πολύ τις απώλειες που θα μπορούσαν να υπάρξουν.

Ο τουρισμός μετά την επίθεση αναπτύχθηκε ελάχιστα (O' Connor, Stafford, Gallagher 2008). Αυτό οδήγησε σε απώλεια εσόδων το 2001 περίπου 7 με 13 δις δολάρια. Το 2002 σημειώθηκε μια μείωση τουριστών κατά 14% σε σχέση με το προηγούμενο έτος ενώ χάθηκαν περίπου 25.000 θέσεις εργασίας μέχρι και το 2003. Ωστόσο η κατάσταση φαίνεται ότι άρχισε να βελτιώνεται στη συνέχεια. Το 2004 παρουσιάστηκε αύξηση 8% των επισκεπτών σε σχέση με το 2001, ενώ το 2005 τα έσοδα του τουρισμού ξεπέρασαν αυτά του 2000 με διαφορά 4,7 δισεκατομμύρια δολάρια (O' Connor, Stafford, Gallagher, 2008).

ΜΠΑΛΙ

Το Μπαλί βρίσκεται στο αρχιπέλαγος Μικρές Σούδες της Νοτιοανατολικής Ασίας και είναι νησί της Ινδονησίας με πρωτεύουσα το Ντενπασάρ. Αποτελεί δημοφιλή

τουριστικό προορισμό παγκόσμιας κλίμακας, έχοντας τη φήμη ενός ασφαλούς παραδείσου και είναι γνωστό ως το «νησί των θεών». Ο τουρισμός στο Μπαλί είναι η ραχοκοκαλιά της βιομηχανίας και υπολογίζεται πως κατέχει το 50% της οικονομίας του νησιού (Lynch, 2004).

Στις 12 Οκτωβρίου του 2002, δύο βόμβες εξερράγησαν σε ένα νυχτερινό κέντρο στην περιοχή Κούτα (Kuta) στο Μπαλί σκοτώνοντας 202 άτομα, η επίθεση αυτή θεωρείται η πιο αιματηρή τρομοκρατική ενέργεια στην ιστορία της Ινδονησίας. Η επίθεση συνέβη στο ξεκίνημα της τουριστικής περιόδου του Μπαλί (Νοέμβριο), άρα σκοπός ήταν να επηρεάσουν και να ακυρωθούν προγραμματισμένες αφίξεις εκατομμυρίων τουριστών και να καταστραφεί μια ολόκληρη τουριστική περίοδος (O' Connor, Stafford, Gallagher, 2008).

Σύμφωνα με τον Bareham (2004:160) ο αριθμός των επισκεπτών στο Μπαλί μειώθηκε κατά 60% μεταξύ Οκτωβρίου και Νοέμβριου 2002. Το Υπουργείο Εξωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου, μάλιστα, εξέδωσε ταξιδιωτική οδηγία προειδοποιώντας τους πολίτες του να μην ταξιδέψουν, κάτι που μπορούσε να έχει σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις στην περιοχή. Με αυτές τις συνθήκες οι tour operators μείωσαν τον αριθμό των τουριστικών πακέτων που είχαν προορισμό το Μπαλί. Αυτό που παρατηρήθηκε όμως ήταν ότι ενώ οι ταξιδιωτικές οδηγίες προέτρεπαν τους τουρίστες να ακυρώσουν τα σχέδια τους για τουρισμό στη χώρα, αυτοί δεν ματαίωσαν τις διακοπές τους αλλά επέλεξαν άλλους κοντινούς τουριστικούς προορισμούς, όπως για παράδειγμα το Πουκέτ (O' Connor, Stafford, Gallagher, 2008). Γενικά, η τραγωδία στο Μπαλί δεν είχε τρομερό αντίκτυπο στον τουρισμό της Ινδονησίας, καθώς το Μπαλί σημείωσε μεν μια μείωση στις διεθνείς τουριστικές αφίξεις (2,2%) η οποία αντισταθμίστηκε με αύξηση σε άλλους προορισμούς.

Επίσης, η Διεθνής Ένωση Πρακτόρων Τουρισμού (Travel Retailer International, 2005) χαρακτήρισε το Μπαλί ως προορισμό με τη μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα μετά από τρομοκρατική ενέργεια. Έτσι, μετά και την διαφημιστική καμπάνια, την Άνοιξη του 2003 'Back to Bali' με σκοπό να επανακτηθεί η εμπιστοσύνη του καταναλωτή καθώς και να βελτιωθεί η εικόνα του παρουσιάζοντας το ως έναν ασφαλή και ελκυστικό προορισμό, η τουριστική βιομηχανία του νησιού σημείωσε σημαντική ανάκαμψη στα χρόνια που ακολούθησαν (O' Connor, Stafford, Gallagher, 2008).

ΜΑΔΡΙΤΗ

Η Μαδρίτη είναι η πρωτεύουσα και η μεγαλύτερη πόλη της Ισπανίας, χώρα της Ευρώπης. Λόγω της τοποθεσίας και της ιστορίας της, η Μαδρίτη θεωρείται ως πολιτικό και οικονομικό κέντρο της Ιβηρικής Χερσονήσου (Wikipedia, 2018).

Ο τουρισμός είναι πολύ σημαντικός τομέας της οικονομίας της Ισπανίας αποτελώντας περίπου το 12% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (Glaesser, 2006).

Στις 11 Μαρτίου του 2004 στην Μαδρίτη, μετά από έκρηξη δέκα μηχανισμών, η οποίοι είχαν τοποθετηθεί από τρομοκράτες σε τέσσερα τρένα της Μαδρίτης, σκοτώθηκαν 190 άτομα περίπου. Πραγματοποιήθηκαν ελεγχόμενες εκρήξεις τριών ακόμα μηχανισμών, οι οποίοι δεν είχαν εκραγεί. Σύμφωνα με την εφημερίδα Guardian (2007), η βομβιστική επίθεση αποτέλεσε την χειρότερη τρομοκρατική φρικαλεότητα της Ευρώπης και την πιο θανάσιμη Ισλαμική επίθεση που έχει παρατηρηθεί στην Ευρώπη (O' Connor, Stafford, Gallagher, 2008).

Αμέσως μετά την επίθεση τέθηκε σε εφαρμογή επιχείρηση προς αποφυγή διαφυγής των τρομοκρατών από την πόλη κλείνοντας το σιδηροδρομικό δίκτυο και οργανώθηκε ένας εναλλακτικός τρόπος μεταφοράς των επιβατών. Η κυβέρνηση της Ισπανίας κάλεσε τους πολίτες να καταδικάσουν τις επιθέσεις και την επόμενη μέρα περισσότεροι από δυο εκατομμύρια άνθρωποι συγκεντρώθηκαν και διαμαρτυρήθηκαν στην Μαδρίτη κατά των βομβιστικών επιθέσεων (Βόκα, 2007). Οι ποδοσφαιρικοί αγώνες που είχαν προγραμματιστεί για τις επόμενες μέρες διεξάχθηκαν κανονικά, για να μην δώσουν τη εντύπωση ότι οι επιθέσεις διατάραξαν την καθημερινότητα. Ο Lynch (2004) υποστήριξε ότι το γεγονός επηρέασε κυρίως τον τουρισμό της Μαδρίτης και ελάχιστα στον τουρισμό στη χώρα, αφού τα ταξίδια προς την Ισπανία έμειναν σε γενικές γραμμές ανεπηρέαστα και μόνο οι επιχειρήσεις στη Μαδρίτη έπεσαν στο 10% του τζίρου τους. Ο λόγος κατά τη γνώμη του, ήταν η αποτελεσματική και η ταχύτατη ανταπόκριση των Ισπανικών Αστυνομικών Αρχών. Σε μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την Exceltur (ένα λόμπι που εκπροσωπεί σχεδόν όλες τις κύριες ισπανικές επιχειρήσεις τουρισμού), μεταξύ 15/3/04 και 8/04/04, μόνο περίπου το 34,4 %, από 1200 ισπανικές επιχειρήσεις τουρισμού, είδε

κάποια μείωση στις πωλήσεις του, και για το 50% των επιχειρήσεων οι επιπτώσεις ήταν λιγότερες από 5%. Οι πωλήσεις στον τομέα του τουρισμού, τις πρώτες ημέρες μετά τις βομβιστικές επιθέσεις της Μαδρίτης, στις Βαlearίδες και τα Κανάρια Νησιά, που από κοινού αντιπροσωπεύουν το 50% του συνόλου της τουριστικής αγοράς στην Ισπανία, επηρεάστηκαν μόνο ελάχιστα με βραχυπρόθεσμες απώλειες 8,2% και 9,8% αντίστοιχα (Μοίρα & Μυλωνόπουλος, 2004:121-140).

Επιπλέον τα φαινόμενα αυτά (αρνητική επίδραση στον τουρισμό) αποδείχθηκαν παροδικά, αναδεικνύοντας ότι οι τουρίστες που μετακινούνται προτιμούν να βρίσκονται σε οργανωμένες χώρες ταξιδιών και να επισκέπτονται δημοφιλή και συχνά επισκεπτόμενα μέρη (Voorhear, 2004). Σύμφωνα με τη Διεθνή Ένωση Πρακτόρων Τουρισμού, η τουριστική αγορά της Μαδρίτης ανάκαμψε την επόμενη χρονιά μετά τις βομβιστικές επιθέσεις της 11^{ης} Μαρτίου του 2004 καθώς οι ξένοι τουρίστες αυξήθηκαν στην πόλη κατά 10,9% (O' Connor, Stafford, Gallagher, 2008).

ΛΟΝΔΙΝΟ

Το Λονδίνο είναι η πρωτεύουσα Ηνωμένου Βασιλείου και αποτελεί μεγάλο επιχειρηματικό, χρηματοοικονομικό και πολιτιστικό κέντρο. Εκτείνεται εκατέρωθεν του ποταμού Τάμεση, όπου βρίσκεται και το λιμάνι του, ένα από τα μεγαλύτερα λιμάνια στη χώρα και χωρίζεται στη Νότια και στη Βόρεια Όχθη.

Η πόλη είναι από τους πλέον τουριστικούς προορισμούς στον κόσμο και εξαιτίας της οικονομικής ανάπτυξης έγινε ακόμα πιο δημοφιλείς τα τελευταία χρόνια (Wikipedia, 2018). Ο τουρισμός του Λονδίνου αποτελεί κλειδί για την οικονομία της χώρας καλύπτοντας το 10% του ΑΕΠ και το 10% των θέσεων εργασίας (O' Connor, Stafford, Gallagher, 2008:6). Το έτος 1995, το Ηνωμένο Βασίλειο κατέγραψε σημαντικές αφίξεις, σε σχέση με το προηγούμενο έτος, που ανήλθε στο 13,2% συμπίπτοντας με την Συνθήκη Ειρήνης της Βόρειας Ιρλανδίας (Northern Ireland Peace Agreement). Τα έτη 1999 και 2000 έδειξαν μείωση στον αριθμό των επισκεπτών (-1.4% και 0,35% αντιστοίχως), συμπίπτοντας με τη χρονιά που ξέσπασε στο Ηνωμένο Βασίλειο μία επιδημία Foot & Mouth Disease (Sobrino & Domingo, 2001). Τα ποσοστά του εισερχόμενου τουρισμού του 2000, δεν ξεπεράστηκαν μέχρι και το 2004, (πιθανά και λόγω της τρομοκρατικής ενέργειας στις ΗΠΑ το 2001) όπου

και σημειώθηκε μία αύξηση σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά (O' Connor, Stafford, Gallagher, 2008:6).

Στις 7 Ιουλίου του 2005, μια σειρά από βόμβες εξερράγησαν στο δίκτυο μέσων μεταφοράς του Λονδίνου, δυο στο μετρό και μια σε διώροφο λεωφορείο στην Tavistock Square, σε μια συντονισμένη επίθεση κατά τη διάρκεια της πρωινής ώρας αιχμής. Το περιστατικό συνέβη μια μέρα μετά την επιλογή του Λονδίνου ως τόπο φιλοξενίας των Ολυμπιακών Αγώνων του 2012 και στο πρωινό της έναρξης της συνόδου κορυφής της G8 στη Σκωτία. Από τις επιθέσεις σκοτώθηκαν 52 άνθρωποι και τραυματίστηκαν άλλοι 700. Ήταν το πιο θανατηφόρο τρομοκρατικό χτύπημα στο Ηνωμένο Βασίλειο μετά του Λόκερμπι (Σάκκουλα, 2016).

Αμέσως μετά τις επιθέσεις τέθηκε σε εφαρμογή το σχέδιο έκτακτης ανάγκης, σύμφωνα με την Αστυνομία, και η κατάσταση σταδιακά έγινε ελεγχόμενη. Τα δρομολόγια των λεωφορείων στο Λονδίνο καθώς και ο σιδηροδρομικός σταθμός άρχισαν να λειτουργούν το επόμενο πρωί. Μετά την βομβιστική επίθεση του Λονδίνου, κάποιοι ταξιδιώτες που είχαν σκοπό να επισκεφτούν την πόλη άλλαξαν τις κρατήσεις των ξενοδοχείων με αυτών έξω από το κέντρο του Λονδίνου. Έτσι η 10% μείωση σε πολλά ξενοδοχεία συσχετίστηκε με αύξηση 10% σε κρατήσεις στην περιφέρεια. Επίσης τα περιφερειακά αξιοθέατα και τα παραθαλάσσια θέρετρα σημείωσαν αύξηση στην τουριστική δραστηριότητα καθώς ο εσωτερικός τουρισμός μετακινήθηκε εκτός της πρωτεύουσας αμέσως μετά τα γεγονότα της επίθεσης (Βόκα, 2014).

Παρά τις αρνητικές προβλέψεις⁵ τη χρονιά εκείνη το Ηνωμένο Βασίλειο, παρουσίασε το μεγαλύτερο αριθμό ξένων τουριστών που είχε καταγραφεί ποτέ, ο οποίος ανερχόταν στα 30 εκατομμύρια, με έξοδα επισκεπτών στα 14,2 δισεκατομμύρια λίρες, μία αύξηση δηλαδή του 6% από το 2004 (ONS, 2006).

Οι βομβιστικές επιθέσεις υπήρξαν ωστόσο καταλυτικές για την οικονομία της πόλης. Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με το δημοσίευμα των Times στις 26/7/2005, το ποσοστό των ατόμων που αποφάσισαν να μην επισκεφθούν το κέντρο του Λονδίνου

⁵ Η Διεθνή Ένωση Πρακτόρων Τουρισμού (Travel Retailer International, 2005:65) διέκρινε ότι το Λονδίνο θα υπόκεινται μείωση των Αμερικανών τουριστών, καθώς οι Αμερικάνοι, οι βασικότεροι επισκέπτες του Λονδίνου, φοβούνται στην ιδέα του κινδύνου. Επίσης, η εταιρία Price Waterhouse Coopers (2007) τόνισε ότι ο τουριστικός τομέας παραμένει εύθραυστος καθώς οι κίνδυνοι των απρόβλεπτων γεγονότων παραμένουν.

μετά την πρώτη βομβιστική επίθεση ήταν 21%, ενώ μετά τη δεύτερη επίθεση το ποσοστό αυξήθηκε σε 27%. Το Λονδίνο σε μια προσπάθεια να αλλάξει τη μείωση αυτή των ποσοστών χρησιμοποίησε διαφημιστική καμπάνια σε όλη τη χώρα λέγοντας στον κόσμο ότι το Λονδίνο είναι ανοικτό για επιχειρήσεις πραγματοποιώντας μια σειρά από φεστιβάλ και δωρεάν εκδηλώσεις τον Σεπτέμβρη που ακολούθησε (Ο' Connor, Stafford, Gallagher, 2008).

3.7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η τρομοκρατία, όπως παρατηρούμε στο κεφάλαιο αυτό, αλλάζει χαρακτήρα ανάλογα με την εποχή, τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν. Επίσης, παρατηρούμε ότι ο αντίκτυπος των τρομοκρατικών επιθέσεων στην οικονομία είναι μεγάλος. Ο άμεσος αντίκτυπος περιλαμβάνει την απώλεια ανθρώπινων ζωών, την καταστροφή περιουσιών τις κυβερνητικές δαπάνες για αποκατάσταση των πληγέντων, των συστημάτων και των υποδομών που επλήγησαν καθώς και την αύξηση των μέτρων ασφαλείας. Η νέα μορφή τρομοκρατίας δεν στρέφεται μόνο εναντίων στρατιωτικών στόχων αλλά και εναντίον απλών ανθρώπων στην καθημερινή τους ζωή προκαλώντας ένα αίσθημα πανικού, ανασφάλειας και τρόμου.

Η τρομοκρατία χρησιμοποιώντας τη βία και συνεπώς το φόβο ως μέσα για να πετύχει τους σκοπούς της επηρεάζει τον τουρισμό. Και αυτό γιατί η ιδέα μιας τρομοκρατικής απειλής, δημιουργεί φόβο και λειτουργεί αρνητικά στην ψυχολογία των τουριστών και κατ' επέκταση στην πραγματοποίηση ταξιδιών αναψυχής. Η εργασία διατείνεται ότι για την ανάπτυξη του τουρισμού χρειάζεται ένα περιβάλλον σταθερότητας και ανάπτυξης. Με τα χαρακτηριστικά παραδείγματα που αναφέραμε στο κεφάλαιο αυτό, των ΗΠΑ, του Λονδίνου, του Μπαλί και της Μαδρίτης, συμπεραίνουμε ότι η τρομοκρατία και ο τουρισμός δεν μπορούν να συνυπάρξουν και ο χρόνος που χρειάζεται ο δεύτερος να ανακάμψει μετά από κάθε τρομοκρατική απειλή εξαρτάται από τον τρόπο διαχείρισης της κρίσης αυτής και κατά πόσο άμεση θα είναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην ενότητα αυτή γίνεται εκτενή αναφορά στον τουρισμό της Γαλλίας ο οποίος αποτελεί σημαντικό παράγοντα για το ΑΕΠ της χώρας και προσφέρει τουρισμό 12 μήνες το χρόνο. Επίσης εστιάζει στα πιο σημαντικά τρομοκρατικά χτυπήματα που διαδραματίστηκαν στη Γαλλία τα έτη 2015 και 2016 και τον αντίκτυπο που αυτά είχαν στην τουριστική βιομηχανία της χώρας. Τέλος, παρουσιάζει κάποια μέτρα για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας σε τουριστικές περιοχές.

4.2. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

Η Γαλλία, με πρωτεύουσα το Παρίσι, είναι μια χώρα, που σχηματίστηκε τον Πρώιμο Μεσαίωνα, παίρνοντας το όνομά της από τους Φράγκους. Βρίσκεται στα δυτικά άκρα της Ευρώπης βρέχεται από την Βόρεια θάλασσα, τον Ατλαντικό Ωκεανό και από τη Μεσόγειο. Η Γαλλία παίζει σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια ιστορία με τον πολιτισμό, τη γλώσσα και την οικονομία της (Wikipedia, 2018).

Η οικονομία της Γαλλίας είναι κεφαλαιοκρατικού τύπου με αρκετά ισχυρή κρατική επέμβαση (Wikipedia, 2018). Είναι ένας από τους ηγέτες παγκοσμίως στους τομείς των τροφίμων, της αεροναυπηγικής, των αυτοκινήτων, των προϊόντων πολυτελείας, του τουρισμού και των πυρηνικών. Διαθέτει υποδομές υψηλού επιπέδου με 1^ο το οδικό δίκτυο και 2^ο το σιδηροδρομικό δίκτυο μεγάλης ταχύτητας στην Ευρώπη και αποτελεί μια σημαντική χρηματιστηριακή αγορά (Wikipedia, 2018).

Ο πληθυσμός της τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει σημαντική άνοδο φθάνοντας στο τέλος του 2016 τα 66,99 εκατομμύρια κατοίκους. Λόγω του εποικισμού της, η Γαλλία διακρίνεται από έναν μεγάλο πολυπολιτισμικό πληθυσμό, αλλά και μια ισχυρή παράδοση πολιτικής ελευθερίας και διαχωρισμού της εκκλησίας από το κράτος (Βασιλειάδης, 2016). Είναι μια χώρα η οποία εκφράζει κατεξοχήν τα κοινωνικά και κρατικής συγκρότησης ιδεώδη που χαρακτηρίζουν το μοντέλο του Ευρωπαϊκού σύγχρονου κράτους (Αλβανού, 2016). Τα τελευταία χρόνια η γαλλική κοινωνία βίωσε μία άνοδο ξενοφοβίας και ρατσισμού που επιβεβαιώνεται από την

αυξανόμενη δημοτικότητα του 'Εθνικού Μετώπου' γεγονός που έχει προκαλέσει την ανησυχία ακτιβιστών για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Βασιλειάδης, 2016).

Η Γαλλία αποτελεί σημαντικό τουριστικό προορισμό σε παγκόσμιο επίπεδο. Σύμφωνα με την Διεθνή Οικονομία (2017) η χώρα έρχεται πρώτη στην παγκόσμια κατάταξη όσον αφορά τις αφίξεις τουριστών, καθώς το 2016 κατεγράφησαν περίπου 85 εκατομμύρια αφίξεις, ενώ εκτιμάται ότι δέχεται πάνω από 79 εκατομμύρια τουρίστες κάθε χρόνο (Institut d' Amenagement et d' Urbanisme, 2006). Ένας πιθανός λόγος της επιτυχίας της είναι ότι αποτελεί μια από τις λίγες χώρες στον κόσμο που προσφέρει τόσα πολλά είδη τουρισμού (όπως είναι ο χειμερινός τουρισμός, ο τουρισμός υγείας, δημιουργία εκθέσεων, συνεδρίων, τουρισμό κινήτρων) καθ' όλη τη διάρκεια του έτους (Αεράκη & Ζαγαλάκη, 2011). Φυσικά στην επιτυχία συνεισφέρει και η γεωγραφική της θέση, η οποία την καθιστά προσβάσιμη από όλη σχεδόν την Ευρώπη με κάθε είδους μεταφορικό μέσο και κυρίως με αυτοκίνητο, αλλά και το υψηλό επίπεδο υποδομών και κυρίως οι οδικές και οι σιδηροδρομικές της μεταφορές.

Όπως είναι φυσικό η οικονομία της Γαλλίας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τουρισμό, καθώς ο κλάδος απασχολεί 2 εκατομμύρια εργαζομένους και συμβάλει στο 8% του Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ) της χώρας (Deutsche Welle, 2016).

Επίσης, ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της γαλλικής τουριστικής βιομηχανίας είναι ότι στηρίζεται πάνω σε έναν πάρα πολύ ισχυρό εσωτερικό τουρισμό. Πράγματι το 40% των διανυκτερεύσεων στα κάθε είδους ξενοδοχειακά καταλύματα και των τουριστικών εσόδων προέρχεται από Γάλλους, οι οποίοι επιλέγουν να κάνουν διακοπές στην πατρίδα τους. Τα πλεονεκτήματα από τον γαλλικό εσωτερικό τουρισμό είναι πάρα πολλά για τους επιχειρηματίες καθώς και για τους καταναλωτές των τουριστικών προϊόντων. Για παράδειγμα, μειώνεται το διαφημιστικό κόστος (ιδιαίτερα αυτό του εξωτερικού), αποφεύγοντας τα μεγάλα τουριστικά γραφεία (tour operators) και οι όροι τους οποίους αυτά θέτουν, μειώνεται σημαντικά η εκροή συναλλάγματος/χρήματος στο εξωτερικό, μειώνεται ο αριθμός των ενδιάμεσων μεταξύ επιχειρηματία και καταναλωτή, και δημιουργούνται πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα για τις τοπικές κοινωνίες αλλά και για ολόκληρη τη γαλλική οικονομία (Βαγιόνης & Καφούρος, 2017:112-116).

Το Παρίσι να θεωρείται ως ένας από τους πιο δημοφιλής τουριστικούς προορισμούς της χώρας αλλά και του κόσμου ολόκληρου. Ένας βασικός πόλος έλξης είναι η συστηματική και διαχρονική προσπάθεια που γίνεται για την ανάδειξη και βελτίωση της πόλης του Παρισιού. Η συντήρηση της πόλης και ειδικότερα της πολιτιστικής της κληρονομιάς, οι ανεγέρσεις καινούριων δημόσιων κτιρίων, οι συνεχείς αναβαθμίσεις των μουσείων και οι κάθε είδους αισθητικές παρεμβάσεις είναι μερικά μόνο από τα μέτρα που λαμβάνονται για να κάνουν την πόλη ακόμα ελκυστικότερη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εκμετάλλευσης νέων ευκαιριών είναι η περίπτωση της Euro Disney (Βαγιονής & Καφούρος, 2017:112-116). Στο Παρίσι βρίσκονται κάποια από τα κορυφαία αξιοθέατα του πλανήτη, όπως ο Πύργος του Άιφελ, η Παναγία των Παρισίων και το μουσείο του Λούβρου και άλλα δεκάδες σημαντικά μνημεία και μουσεία που γοητεύουν τον κάθε επισκέπτη (Αεράκη & Ζαγαλάκη, 2011).

4.3. ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΑ ΧΤΥΠΗΜΑΤΑ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

Τα θύματα μιας τρομοκρατικής απειλής είναι συνήθως πολίτες, άμαχοι, αθώοι που είτε επιλέγονται τυχαία είτε ως αντιπροσωπευτικά δείγματα για να μεταφέρουν ως αγγελιοφόροι ένα μήνυμα προς τον τελικό στόχο. Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζουμε τις πιο αιματηρές τρομοκρατικές ενέργειες που διεξήχθησαν στη χώρα της Γαλλίας τα έτη 2015-2016.

Η πιο αιματηρή τρομοκρατική επίθεση στην ιστορία της Γαλλίας ήταν στο θέατρο Μπατακλάν στις 13 Νοεμβρίου του 2015, όπου την ώρα που διεξαγόταν συναυλία Αμερικανικού ροκ συγκροτήματος 'Eagles of Death' οπλισμένοι μπηκάν στην αίθουσα και άρχισαν να επιδίδονται σε πρωτοφανείς βαναυσότητες όπως άγριες εκτελέσεις και τραυματισμούς με πολύ μεθοδικό και αποφασιστικό τρόπο. Μετά την εισβολή της αστυνομίας στο θέατρο τέσσερις δράστες σκοτώθηκαν, με τρεις από αυτούς να εκπυρσοκροτούν τις βόμβες που είχαν προσαρμοσμένα στα γιλέκα τους (Vought, 2016), ενώ ο τελευταίος αυτοκτόνησε με έκρηξη στην Boulevard Voltaire, σε μικρή απόσταση από το Μπατακλάν. Ο συνολικός απολογισμός των θυμάτων από τις επιθέσεις που συνέβησαν άγγιζε τα 129 άτομα, με 90 από αυτές τις απώλειες να καταγράφονται στο Μπατακλάν (Gregory & Martinez, 2016:10).

Την ίδια χρονιά είχε προηγηθεί, στις 7 Ιανουαρίου του 2015, η δολοφονική επίθεση στα γραφεία του εντύπου Charlie Hebdo, ενός Γαλλικού περιοδικού σατιρικού περιεχομένου, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την δολοφονία δώδεκα ανθρώπων ανάμεσά στους οποίους μέλη της συντακτικής ομάδας του περιοδικού και τον τραυματισμό πολλών άλλων. Η επίθεση αυτή ήταν η αρχή ενός θρίλερ τρόμου που συνεχίστηκε τις επόμενες μέρες με δυο επιχειρήσεις ομηρίας, τις οποίες αντιμετώπισαν οι Γαλλικές αρχές. Αίσθηση έκανε το γεγονός ότι σε συγκεντρώσεις αλληλεγγύης και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιήθηκε το σύνθημα «je suis Charlie» («είμαι Charlie») με τον κόσμο να εκφράζει με αυτόν τον τρόπο την καταδίκη της επίθεσης, και την προσήλωση στις δημοκρατικές αρχές της ανοχής και της ελευθερίας έκφρασης (Αλβανού, 2015). Στον τουρισμό τα έσοδα της Γαλλίας μετά τα γεγονότα μειώθηκαν κατά 25% εννέα ημέρες μετά την επίθεση και 26% περαιτέρω στο επόμενο δεκαήμερο (Διακαντώνης, 2016)

Ένα τρίτο τρομοκρατικό επεισόδιο ακολουθεί λίγους μήνες μετά. Στη Νίκαια της Γαλλίας την ημέρα της γιορτής της Βαστίλης στις 14 Ιουλίου 2016, όταν εκατοντάδες άνθρωποι γιόρταζαν στους δρόμους την ημέρα της εθνικής γιορτής, ένα φορτηγό έπεσε πάνω στο πλήθος σκοτώνοντας 84 άτομα και τραυματίζοντας 200 (Huffington, 2015). Η Γαλλία κηρύχθηκε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, με προσωρινή απαγόρευση της κυκλοφορίας, αλλά και με κλείσιμο των συνόρων της. Η αστυνομία με την βοήθεια του στρατού ήλεγχε κάθε εθνική δίοδο και κόμβο τόσο μέσα όσο και έξω από την πρωτεύουσα, ενώ συστάθηκε στους πολίτες να μείνουν μέχρι νεοτέρας στην οικία τους για την διαφύλαξη της σωματικής τους ακεραιότητας (Downing, Giuliani, 2016:100).

4.4. ΣΥΝΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

Ο αντίκτυπος της τρομοκρατίας είναι πάντα αρνητικός για πολλούς τομείς της οικονομίας. Έτσι και στη Γαλλία, οι σοβαρές τρομοκρατικές επιθέσεις που έπληξαν τη χώρα τα χρόνια που αναφέραμε δεν άφησαν ανεπηρέαστη την οικονομία της και ιδιαίτερα τον κλάδο του τουρισμού (Browne, 2004). Μάλιστα, ο τουριστικός μαζί με τον εμπορικό τομέα ήταν οι κλάδοι που δέχθηκαν το μεγαλύτερο πλήγμα από τις τρομοκρατικές επιθέσεις (Παπαγεωργίου, 2018).

Λόγω του φόβου επικείμενων τρομοκρατικών επιθέσεων, η χώρα αποφάσισε να ακυρώσει εκδηλώσεις τη χρονιά 2016, οι οποίες αποτελούν βασική πηγή εσόδων για την οικονομία της. Μια από τις πιο επικερδείς εκδηλώσεις που ακυρώθηκαν για λόγους ασφαλείας αποτελεί και η αγορά της «La Braderie». Η αγορά αυτή διεξαγόταν κάθε χρόνο την πρώτη Κυριακή του Σεπτεμβρίου στην Γαλλική πόλη Λιλ και φιλοξενούσε περίπου δέκα χιλιάδες εκθέτες και 2,5 εκατομμύρια επισκέπτες. Η ματαίωση της διεξαγωγής της αγοράς αποτελεί τεράστιο οικονομικό πλήγμα με πολλούς αποδέκτες. Αρχικά, οι εκθέτες, οι οποίοι έρχονται από όλη την Γαλλία, έχασαν ένα σημαντικό ποσοστό από το ετήσιο τους εισόδημα. Παράλληλα, ζημιωμένες βγήκαν και οι σχετικές επιχειρήσεις που φιλοξενούν και προσφέρουν υπηρεσίες στους εκθέτες και στους επισκέπτες (ξενοδοχεία, εστιατόρια, καφετέριες, τουριστικά).

Στη συνέχεια ακυρώθηκαν, πάλι για λόγους ασφαλείας, οι ευρωπαϊκοί αγώνες ποδηλατοδρομίας, οι οποίοι θα διεξάγονταν στη Νίκαια. Ο δήμαρχος της πόλης σε συνέντευξη τύπου δήλωσε ότι οι αγώνες χρειάζονταν τεράστια αστυνομική παρουσία. Η ανακοίνωση της ματαίωσης αυτής της αθλητικής εκδήλωσης ήρθε τρεις εβδομάδες μετά την τρομοκρατική επίθεση στην Νίκαια στις 14 Ιουλίου (Ημέρα της Βαστίλης). Παράλληλα, έχουν ακυρωθεί αρκετοί αγώνες ποδοσφαίρου για λόγους ασφαλείας και πιο συγκεκριμένα για φόβους τρομοκρατικής επίθεσης. Συγκεκριμένα, ακυρώθηκε ο φιλικός αγώνας Γερμανίας-Ολλανδίας στο Ανόβερο και ο φιλικός αγώνας Γαλλίας-Γερμανίας στο Stade de Paris. Ο πρώτος για φόβους τρομοκρατικής επίθεσης και ο δεύτερος λόγω πραγματικής επίθεσης με τρεις βομβιστές αυτοκτονίας (Γρίβα, 2016).

Ως αποτέλεσμα των επιθέσεων είναι η κατακόρυφη πτώση του τουρισμού στη Γαλλία μετά τις τρομοκρατικές ενέργειες. Τα τουριστικά πρακτορεία του εξωτερικού επηρεάστηκαν άμεσα από τα τρομοκρατικά γεγονότα, παρακολουθώντας τις κρατήσεις να μειώνονται, τα προγραμματισμένα ταξίδια να ακυρώνονται και προσπαθώντας να βρουν τρόπους να μειώσουν το κόστος της ζημιάς που υπέστησαν. Πιο συγκεκριμένα, η γαλλική κυβέρνηση ανακοίνωσε πριν την επίθεση της 14^{ης} Ιουλίου 2016 ότι οι κρατήσεις στα ξενοδοχεία σε ολόκληρη τη χώρα είχαν μειωθεί κατά 10%, ενώ οι αεροπορικές κρατήσεις μετά την επίθεση στο θέατρο Bataclan έπεσαν κατά 50 % (Γρίβα, 2016). Παράλληλα, η Γαλλική Ένωση καταστηματαρχών εστίασης και αναψυχής ανακοίνωσε ότι τα τουριστικά έσοδα για την ίδια περίοδο (σε σύγκριση με το 2014) έχουν μειωθεί μεταξύ 60-80% (Γρίβα, 2016). Η ίδια εικόνα

παρατηρείται και για το 2016. Τα συνολικά έσοδα υπέστησαν πτώση 5,1% κατά μέσο όρο, ενώ οι συντελεστές πληρότητας κλινών παρουσίασαν πτώση 1,2% και οι μέσες τιμές των δωματίων μειώθηκαν κατά 3,3%. Κατά τη διάρκεια της περιόδου μεταξύ 29-31 Δεκεμβρίου, τα ξενοδοχεία μόνο στο Παρίσι μείωσαν τις τιμές τους κατά μέσο όρο 7-8% και έως 15% σε κάποια πολυτελή ξενοδοχεία (Παπαγεωργίου, 2018).

Ο φόβος για τρομοκρατική επίθεση έχει επηρεάσει τον τουρισμό σε ολόκληρη τη χώρα. Στο Παρίσι τα έσοδα ανά διαθέσιμο δωμάτιο υποχώρησαν κατά 14% στο 2016 συγκριτικά με το 2015 και στη Γαλλική Ριβιέρα κατά 2,8%, επιφέροντας συνολικά απώλειες εσόδων ύψους 650 εκατομμυρίων ευρώ σύμφωνα με εκτιμήσεις, που ανέφερε στο πρακτορείο ειδήσεων Ρόιτερς ο επικεφαλής του ερευνητικού ιδρύματος του ξενοδοχειακού κλάδου MKG (Διεθνής Οικονομία, 2017). Είναι ενδιαφέρουσα η περίπτωση του Mont-Saint-Michel, μιας μεσαιωνικής μονής που αποτελεί έναν από τους κορυφαίους τουριστικούς προορισμούς στη Γαλλία. Αναφέρεται ότι η κίνηση του Sodetour Group, μιας αλυσίδας τοπικών ξενοδοχείων και εστιατορίων, έπεσε κατά 70% για μήνες μετά την τρομοκρατική επίθεση της 13^{ης} Νοεμβρίου στο Παρίσι. Έκτοτε δεν έχει καταφέρει να ανακάμψει. Πολλοί Αμερικανοί και Ιάπωνες τουρίστες ακύρωσαν τις κρατήσεις τους, παρά το γεγονός ότι ο τόπος αυτός είναι πολύ μακριά από το Παρίσι, καθώς βρίσκεται σε μια απομονωμένη περιοχή, στις βορειοδυτικές ακτές της Νορμανδίας. Ο γενικός διευθυντής Gilles Gohier ανέφερε ότι έπρεπε να ζητήσει στο ¼ σχεδόν των 230 υπαλλήλων του να αποχωρήσουν από τη δουλειά για τέσσερις μήνες και πως έκλεισε οριστικά τα μισά από τα πέντε ξενοδοχεία του και τα τέσσερα εστιατόρια του. Έχει καταργήσει επίσης εντελώς 17 μόνιμες θέσεις εργασίας και προσλαμβάνει προσωπικό μόνο με προσωρινά συμβόλαια.

Φυσικά οι μειώσεις στα έσοδα λόγω των τρομοκρατικών χτυπημάτων συνοδεύτηκαν και με αυξήσεις των εξόδων στα μέτρα ασφαλείας. Η Γαλλία έχει δαπανήσει τα τελευταία χρόνια πολλά χρήματα για την ασφάλεια συγκριτικά με την προηγούμενη δεκαετία. Οι τοπικές κυβερνήσεις μαζί με την κεντρική κυβέρνηση έχουν αυξήσει τον αριθμό των αστυνομικών και των στρατιωτών, οι οποίοι περιπολούν και φυλάσσουν την πόλη από τυχόν στόχους.

Η επιρροή της τρομοκρατίας δεν περιορίζεται φυσικά μόνο σε κρατικό επίπεδο, αφού αφορά δαπάνες τόσο στις ιδιωτικές επιχειρήσεις όσο και στα άτομα. Πιο συγκεκριμένα, άτομα που μιλάνε δημόσια για την οργάνωση «Ισλαμικό κράτος» ή για το Ισλάμ συχνά γίνονται στόχος και πρέπει να δαπανήσουν χρήματα για την

προσωπική τους ασφάλεια. Επιπλέον, επιχειρήσεις οι οποίες έχουν υπάρξει στόχος τρομοκρατικών επιθέσεων ή δύναται να υπάρξουν, ξοδεύουν όλο και περισσότερα χρήματα για την ασφάλεια τους. Παραδείγματα τέτοιων επιχειρήσεων αποτελούν η Le Figaro λόγω της επίθεσης στη Charlie Hebdo και οι χώροι διασκέδασης, λόγω επίθεσης στο θέατρο Bataclan. Όλες οι επιχειρήσεις που επηρεάζονται από τις τρομοκρατικές επιθέσεις έχουν γίνει πλέον λιγότερο κερδοφόρες, αφού τα έσοδα μειώνονται και τα έξοδα για λόγους ασφαλείας αυξάνονται (Γρίβα, 2016).

Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι η οικονομική δραστηριότητα του κλάδου σημειώνει μικρή άνοδο κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2016, καθώς ξενοδοχειακές μονάδες, ιδιαίτερα στο Παρίσι, προσέφεραν χαμηλότερες τιμές για την περίοδο των εορτών των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς, ενώ η άνοδος της συναλλαγματικής ισοτιμίας του δολαρίου οδήγησε σε αύξηση τον αριθμό των τουριστών με προέλευση τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.

Γενικά, το συνολικό ακριβές οικονομικό κόστος της τρομοκρατίας γενικά, και της ισλαμικής τρομοκρατίας ειδικότερα, είναι δύσκολο να υπολογιστεί διότι επηρεάζει αρκετούς τομείς. Όμως σύμφωνα με έκθεση του Ινστιτούτου Οικονομικών του 2014, υπολογίστηκε ότι παγκοσμίως το κόστος μόνο για τις καταστροφές ιδιοκτησιών και την ιατρική περίθαλψη των πληγέντων ξεπέρασε τα 50 δις δολάρια (Γρίβα, 2016). Μέσα στο κόστος δεν περιλαμβάνεται ούτε η αύξηση των αμυντικών δαπανών, ούτε η ματαίωση εκδηλώσεων, ούτε η μείωση του τουρισμού λόγω του φόβου για επικείμενες τρομοκρατικές επιθέσεις. Έχει γίνει πλέον ξεκάθαρο ότι οι δυνάμεις ασφαλείας δεν μπορούν να προστατέψουν τους πολίτες, ειδικά όταν μιλάμε για μεγάλες συγκεντρώσεις. Άλλωστε οι τρομοκράτες επιδιώκουν να χτυπούν σε μεγάλες κοινωνικές εκδηλώσεις είτε είναι συμβολικές (Ημέρα Βαστίλης) είτε επειδή μπορούν να προκαλέσουν μεγάλο αριθμό απωλειών. Η παρουσία χιλιάδων βαριά οπλισμένων στρατιωτών και αστυνομικών στους δρόμους των πόλεων και στα αξιοθέατα έχει γίνει πλέον συνήθεια. Μια κατάσταση η οποία υπενθυμίζει διαρκώς τους τουρίστες ότι βρίσκονται σε μια επαπειλούμενη χώρα.

4.5. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η τρομοκρατία ως ζήτημα ασφαλείας δημιουργεί μια επείγουσα για την επιβίωση κάθε περιοχής κατάσταση, στο όνομα της οποίας δικαιολογείται η λήψη ειδικών

μέτρων ασφαλείας για την αντιμετώπιση της (Τζιράκης, 2004:95). Η τρομοκρατία απειλεί την ασφάλεια ενός κράτους, τη ζωή των πολιτών, κλονίζει τις αξίες, την ελευθερία, την δικαιοσύνη, τις δημοκρατικές δομές, τον ίδιο τον πολιτισμό ενός κράτους χωρίς να μπορεί να αντιμετωπίσει τους κινδύνους. Η ανάγκη για υιοθέτηση μιας στρατηγικής αντιμετώπισης του φαινομένου σήμερα είναι περισσότερο επιτακτική. Το σύνολο των κρατών οφείλει να συμβάλλει σε αυτήν την προσπάθεια ακόμα και αυτά που δεν απειλούνται άμεσα (Wolfendale , 2007:75-92). Η διατήρηση της εθνικής ασφάλειας είναι μια απαιτητική στρατηγική η οποία βασίζεται στη φιλοσοφία καθιέρωσης ενός αυστηρού νομικού πλαισίου σε συνδυασμό με χρήση των νέων τεχνολογιών και εκπαίδευσης του συνόλου των εμπλεκομένων (αστυνομία, στρατό, ιατρικό προσωπικό, πολίτες) με στόχο την αποτροπή και αντιμετώπιση τυχόν τρομοκρατικών επιθέσεων (Jenkins, 2007). Η στρατηγική απαιτεί κρατική συνεργασία σε υψηλό στρατηγικό επίπεδο ώστε να εξασφαλιστεί σύγκληση απόψεων ως προς τον στόχο, τα μέσα αλλά και τη διαδικασία εκτέλεσης αποφάσεων (Omand, 2005:107-116). Η τρομοκρατία, παρά τα αυξανόμενα μέτρα, δεν περιμένουμε να μειωθεί και αυτό γιατί η πραγματική της φύση είναι κατά κανόνα πολιτική. Η τρομοκρατία είναι απόλυτα συνδεδεμένη με την πολική και οι τρομοκράτες είναι πολιτικοί εγκληματίες. Επομένως, τα εγκλήματα τρομοκρατίας αποτελούν πολιτικά αδικήματα και τιμωρούνται με ευμενέστερη μεταχείριση του δράστη από εκείνη του κοινού εγκληματία (Μανωλεδάκης, 2004:35).

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει το φαινόμενο της τρομοκρατίας είναι άμεσα συνδεδεμένο με τα μέσα, τον σκοπό και τις αιτίες βάση των οποίων δρα και αναπτύσσεται. Μια αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου όχι μόνο οφείλει να στοχεύει και στα τρία αυτά σκέλη αλλά πρέπει να μεταλλάσσεται συνεχώς όπως ακριβώς συμβαίνει με τους τρόπους σκέψης και δράσης των τρομοκρατών (Jenkins, 1981). Σύμφωνα με έρευνα του CDI (Center of Defense Information) οι τρομοκρατικές οργανώσεις μοιάζουν με τις επιχειρήσεις τόσο από δομικής απόψεως, όσο και από λειτουργικής. Εάν καταλάβουμε πως αναπτύσσονται και λειτουργούν οι επιχειρήσεις θα μπορούσαμε να σχεδιάσουμε ένα αποτελεσματικό πλαίσιο αναχαίτισης του φαινομένου (Fleishman, 2005).

Επίσης, τα αίτια είναι εκείνα που πρέπει να αναζητηθούν και να επιλυθούν για να κατασταλεί η αλόγιστη τρομοκρατική βία. Δημιουργώντας μια στρατηγική που έχει ως στόχο την αντιμετώπιση των αιτιών της τρομοκρατίας, δηλαδή στην αντιμετώπιση

του φαινομένου της φτώχειας, της κοινωνικής εξαθλίωσης, της έλλειψης σεβασμού ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των κοινωνικών ανισοτήτων, της έλλειψης κρατικών δημοκρατικών δομών, της περιθωριοποίησης και της ψυχικής και σωματικής εκμετάλλευσης, θα έχουμε καταπολεμήσει συνάμα με τις αιτίες και τους στόχους των περισσότερων τρομοκρατικών πράξεων, δεδομένου ότι η πληθώρα των τρομοκρατών είναι αγανακτισμένοι πολίτες τυφλωμένοι από τον πόθο της ελευθερίας (Newman, 2006:749-772). Μια δοκιμασμένη και αποτελεσματική τακτική κατά του φαινομένου είναι η τακτική του «επιλεκτικού στόχου». Μια τακτική που εφαρμόζει το Ισραήλ από τη δημιουργία του για την καταπολέμηση των επιθέσεων αυτοκτονίας (Avishag, 2006:493-508).

Παράλληλα, ένας τρόπος για την καταπολέμηση του φαινομένου, είναι η αποτελεσματική αντιμετώπιση των τρόπων χρηματοδότησης των τρομοκρατικών οργανώσεων περιλαμβάνοντας μέτρα τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο (Croissant & Barlow, 2007:131-156). Τα κράτη και ιδιαίτερα τα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ακολουθούν μια κοινή πολιτική ασφαλείας η οποία περιλαμβάνει έλεγχο των συνόρων, παρακολούθηση των οικονομικών ροών, συνεχή ενημέρωση και εκπαίδευση των ειδικών αξιωματικών για την αντιμετώπιση τέτοιων καταστάσεων και εφοδιασμό των αεροδρομίων και άλλων δημόσιων χωρών με ανιχνευτές όπλων τελευταίας τεχνολογίας. Παρατηρούμε ότι λαμβάνονται προληπτικά μέτρα για μια απειλή αόρατη, απρόβλεπτη και χωρίς καθορισμένη χωρική έκταση και διάρκεια.

Όπως είδαμε ο τουρισμός, ως παγκόσμιο φαινόμενο, για να αναπτυχθεί χρειάζεται ένα ασφαλές διεθνές περιβάλλον και αφορά όλες τις χώρες. Έτσι, θα πρέπει να εξαλειφτεί ο φόβος της τρομοκρατικής απειλής. Με αυτό τον τρόπο που έχουν δομηθεί οι σημερινές κοινωνίες και με τα δεδομένα που υπάρχουν παγκοσμίως θα μπορούσαν να γίνουν κάποιες ενέργειες για να μειωθεί ο φόβος της τρομοκρατικής απειλής ώστε οι συνέπειες της να είναι ελεγχόμενες. Υπάρχουν κάποια σημεία που μπορούμε να δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή, όπως στην αλληλεπίδραση των δυο αυτών φαινομένων, καθώς το φαινόμενο του τουρισμού και της τρομοκρατίας είναι σχετικά καινούρια. Κάθε κράτος θα πρέπει να έχει ένα σχέδιο διαχείρισης κρίσης που να αφορά την τρομοκρατία και το πως αυτή θα επηρεάσει την τουριστική βιομηχανία. Το σχέδιο αυτό δεν θα αφορά μόνο την αντιμετώπιση μιας τρομοκρατικής απειλής αλλά και στην πρόληψη του φαινομένου αυτού. Θα διευκολύνει την ανάκαμψη από

τις αρνητικές επιπτώσεις της τρομοκρατίας και θα αναγράφεται αναλυτικά με όλες τις απαραίτητες ενέργειες μέσα στο αντίστοιχο οδηγό. Έτσι, αυτό θα πρέπει να συμβεί και σε παγκόσμια κλίμακα δηλαδή να υπάρχει ένα κοινό σχέδιο αντιμετώπισης και πρόληψης για όλα τα κράτη και να έρχονται σε επικοινωνία και σε αμοιβαία συνεννόηση. Επιπλέον στην αποκατάσταση της κρίσης θα πρέπει να συμμετέχουν όλοι, δηλαδή οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι, οι τοπικοί ηγέτες καθώς και οι επαγγελματίες του κλάδου του τουρισμού (Wilson, 1988:117).

4.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι τρομοκρατικές δραστηριότητες αποτελούν απειλή για την κρατική ασφάλεια, επιζητούν να αποσταθεροποιήσουν κυβερνήσεις, υπονομεύουν την κοινωνία των πολιτών και έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στην ανάπτυξη του κράτους. Όπως βλέπουμε στο κεφάλαιο αυτό η τρομοκρατία δεν επηρεάζει μόνο την ασφάλεια ενός κράτους, αλλά την οικονομία, την κοινωνία και τον καθημερινό τρόπο ζωής. Η τρομοκρατική απειλή προκαλεί υψηλά επίπεδα αντίληψης και αβεβαιότητας. Στην παρούσα εργασία, αναφέρεται ότι η Γαλλία υπέστη σημαντικό κόστος ισλαμικής τρομοκρατίας, με αρκετά τρομοκρατικά χτυπήματα που έχει δεχτεί στο έδαφος της, με δεκάδες ανθρώπινες απώλειες και με τον περισσότερο αντίκτυπο στην τουριστική της βιομηχανία. Επίσης, λαμβάνονται προληπτικά μέτρα και σχέδια διαχείρισης κρίσης, όπου είναι υποχρέωση όλων των εμπλεκόμενων φορέων να αναλάβουν τα αναγκαία μέτρα για την προστασία των ευάλωτων τουριστικών στόχων. Είναι επιβεβλημένα τα αυξημένα μέτρα προστασίας που δημιουργούν μια τόνωση του αισθήματος ασφαλείας. Η τρομοκρατία δηλαδή μια απειλή αόρατη, απρόβλεπτη και χωρίς καθορισμένη χωρική έκταση και διάρκεια. Μετά τις αλλεπάλληλες πολύνεκρες τρομοκρατικές επιθέσεις στη Γαλλία αναβιώνει η διεθνής τρομοκρατία και έτσι αλλάζει το χάρτη του παγκόσμιου τουρισμού. Η Γαλλία δεν είναι μια ξεχωριστή περίπτωση, είναι μια από τις πολλές χώρες που εδώ και τρεις δεκαετίες έχουν επηρεαστεί από τον ακραίο ισλαμισμό. Τα τρομοκρατικά χτυπήματα είχαν έμμεσες αρνητικές επιπτώσεις για τον τουρισμό της.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο τουρισμός έχει ένα σπουδαίο ρόλο, ως κινητήριο μοχλός της οικονομίας μπορεί να συνδράμει στη μείωση της φτώχειας και να συμβάλλει στην ευρύτερη ανάπτυξη. Προκειμένου όμως ο τουριστικός τομέας να ευημερήσει χρειάζεται ένα σταθερό και ασφαλές περιβάλλον. Η τρομοκρατία αποτελεί αναμφίβολα ανασχετικό παράγοντα της θετικής εξέλιξης του τουρισμού καθώς έχει καταστροφικές επιπτώσεις στους πληγέντες προορισμούς αλλά και στο σύνολο της τουριστικής βιομηχανίας.

Σκοπός της εργασίας ήταν να εξετάσει το φαινόμενο της τρομοκρατίας και να αναδείξει πως αυτή επηρεάζει τον τουρισμό και κατ' επέκταση την οικονομία ενός κράτους. Ως ιδιαίτερη περίπτωση μελέτης επιλέχθηκε η περίπτωση της Γαλλίας λόγω της εμβέλειάς της ως διεθνή τουριστικό προορισμό και των σημαντικών (ως προς τη σφοδρότητα και τον αριθμό των θυμάτων) τρομοκρατικών επιθέσεων που η χώρα δέχθηκε τα τελευταία χρόνια. Το κεφάλαιο αυτό συνοψίζει τη συζήτηση που προηγήθηκε και επισημαίνει τα σημαντικότερα συμπεράσματα που προέκυψαν. Επίσης η εργασία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ένα τρομοκρατικό χτύπημα επιδρά καταλυτικά στη λήψη απόφασης των τουριστών και αυτό φαίνεται στις τουριστικές ροές. Ο τουρισμός όμως, εκτός από δέκτης αρνητικών επιδράσεων της τρομοκρατίας γίνεται συχνά και άμεσος στόχος της καθώς εξυπηρετεί τα σχέδια και τις απαιτήσεις των τρομοκρατών.

Ο τουρισμός ως μια σημαντική δραστηριότητα ανά τον κόσμο, παίζει βασικό ρόλο στην οικονομία των κρατών και των περιοχών υποδοχής και για αυτό οι συνθήκες θα πρέπει να είναι κατάλληλες για να διευκολύνονται και να διατηρούνται (αν όχι να αυξάνονται) οι ροές των τουριστών κάθε χρόνο. Ο τουρισμός επηρεάζεται από διάφορα σημαντικά γεγονότα που μπορεί να οδηγήσουν σε κρίσεις στον κλάδο, όπως για παράδειγμα η οικονομική ύφεση, οι φυσικές καταστροφές, πιθανές ασθένειες που μπορούν να εμφανιστούν και φυσικά οι πόλεμοι και η τρομοκρατία.

Γίνεται αντιληπτό το γεγονός ότι επειδή η τουριστική δραστηριότητα είναι πολυσύνθετη και εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, μια επικείμενη κρίση, σε αυτόν τον τομέα, μπορεί να προκαλέσει μια αλυσιδωτή αντίδραση σε όλους τους τομείς που συνθέτουν το τουριστικό προϊόν και την τουριστική βιομηχανία. Έτσι, οι επιπτώσεις μιας κρίσης δεν επηρεάζουν μόνο την τουριστική δραστηριότητα αλλά και τις υπόλοιπες δραστηριότητες που τη συνθέτουν.

Αυτό που προκύπτει συνήθως είναι ότι όταν συμβαίνει ένα γεγονός που οδηγεί σε κρίση, οι τουρίστες είναι πολύ πιθανόν να αναβάλουν το ταξίδι τους στο συγκεκριμένο προορισμό, να ταξιδέψουν αλλού ή να μην ταξιδέψουν καθόλου. Η αντίδραση φυσικά του κάθε τουρίστα είναι διαφορετική. Σε κάθε όμως περίπτωση, οι τουρίστες προτιμούν να πηγαίνουν σε τουριστικούς προορισμούς όπου δεν αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα και απειλές, και οι διακοπές τους θα διεξαχθούν με ασφάλεια και χωρίς κινδύνους. Και αυτό συμβαίνει γιατί η ιδέα μιας τρομοκρατικής απειλής, ή σε διάφορες περιστάσεις βίας που μπορεί να εκδηλωθούν, δημιουργεί φόβο, λειτουργεί αρνητικά στην ψυχολογία των τουριστών κατ' επέκταση στην πραγματοποίηση ταξιδιών αναψυχής, με αποτέλεσμα σημαντική μείωση στις δραστηριότητες και τα κέρδη της τουριστικής βιομηχανίας.

Αυτοί που επίσης επηρεάζονται από μια κρίση, τις περισσότερες φορές θετικά, είναι οι ανταγωνιστές, όπου ως ανταγωνιστές μπορούν να θεωρηθούν γειτονικές χώρες ή χώρες που παρέχουν παρόμοιο προϊόν με εκείνο της χώρας που αντιμετωπίζει την οποιαδήποτε κρίση ή και επιχειρήσεις μεγάλης εμβέλειας όπως αεροπορικές εταιρίες, ακτοπλοϊκές, μεγάλα τουριστικά γραφεία κτλ.

Η τρομοκρατική απειλή προκαλεί αισθήματα αβεβαιότητας και φόβου. Η σχέση της τρομοκρατίας με τον τουρισμό δεν περιορίζεται και δεν εξαντλείται στον αρνητικό αντίκτυπο που έχει η τουριστική ζήτηση. Στόχος είναι να δημιουργηθεί ένα ασφαλές περιβάλλον ώστε να μπορέσει να υπάρξει και να αναπτυχθεί ο τουρισμός και κύριο μέλημα είναι η δημιουργία στους δυνητικούς τουρίστες το αίσθημα της ασφαλείας ώστε απαλλαγμένοι από φόβους για πιθανούς κινδύνους να οδηγηθούν στη σωστή λήψη απόφασης για την υλοποίηση ενός ταξιδιού. Το κρισιμότερο πρόβλημα είναι η στοχοποίηση του ίδιου του τουρισμού από την τρομοκρατία. Η παγκοσμιοποίηση ανέδειξε και προκάλεσε μια άνιση οικονομική ανάπτυξη και λειτουργήσε ως παράγοντας ριζοσπαστικοποίησης των ατόμων των μη επωφελούμενων χωρών. Οι όροι της έχουν καθοριστεί με δυτικά πρότυπα φέρνοντας

στην επιφάνεια θρησκευτικές και πολιτιστικές διαφορές που όχι μόνο παραγνωρίζονται αλλά πολλές φορές καταπιέζονται στο όνομα μιας παγκόσμιας κουλτούρας.

Αν και η τρομοκρατία ως φαινόμενο δεν είναι κάτι νέο, βρέθηκε στο επίκεντρο της σύγχρονης διεθνούς συζήτησης και ενδιαφέροντος μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις των ΗΠΑ της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 και διατηρήθηκε με τα συνταρακτικά γεγονότα στην Ισπανία, στη Μεγάλη Βρετανία, αλλά και στη Γαλλία. Έτσι, η τρομοκρατία πλέον παίζει σημαντικό ρόλο στο χώρο της διεθνούς πολιτικής αλλά σύμφωνα με τους ερευνητές δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί με έναν κοινά αποδεκτό ορισμό.

Τα τρομοκρατικά χτυπήματα που διαδραματίστηκαν στη χώρα της Γαλλίας, μια χώρα η οποία αποτελεί το νούμερο ένα παγκόσμιο τουριστικό προορισμό, επιβεβαιώνουν μια σειρά από γνωστά, και σε ένα βαθμό αναμενόμενα, συμπεράσματα αναφορικά με την επιρροή της τρομοκρατίας στην οικονομία. Έτσι, η αναβίωση της διεθνούς τρομοκρατίας με τις αλληπάλληλες πολύνεκρες τρομοκρατικές επιθέσεις στην Γαλλία αλλάζει το χάρτη του παγκόσμιου τουρισμού. Τα τρομοκρατικά χτυπήματα μπορεί να μην έχουν ανακόψει την άνοδο του τουρισμού, ωστόσο, όποτε μπαίνει στο στόχαστρο ένας δημοφιλής προορισμός, οι αρνητικές επιπτώσεις είναι συνήθως έμμεσες. Στις επιπτώσεις αυτές, τα κόστη δηλαδή της τρομοκρατίας σχετίζονται με δαπάνες για την δημόσια ασφάλεια, τη φύλαξη, τόσο σε επίπεδο κράτους όσο και σε ιδιωτικό επίπεδο, αλλά και την ασφάλιση. Παρατηρούμε ότι η πλήρης εξάλειψη τέτοιου είδους κρίσεων μπορεί να επιτευχθεί μόνο σε περιβάλλον ειρήνης και πολιτικής σταθερότητας. Αν οι πολιτικές αποφάσεις και τα θέματα ασφαλείας βασίζονταν αποκλειστικά στην τουριστική βιομηχανία, οι κρίσεις στον τουρισμό λόγω βίας δεν θα είχαν τόσο τραγικές συνέπειες.

Παρατηρούμε ότι σε μερικές περιπτώσεις στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι ο αριθμός αφίξεων των τουριστών, σε προορισμούς που έχουν δεχτεί τρομοκρατικό χτύπημα, μετά από κάποιο χρονικό διάστημα έχει αυξηθεί ξεπερνώντας και τον αριθμό των αφίξεων πριν από το τρομοκρατικό χτύπημα. Ο χρόνος που χρειάζεται για να ανακάμψει η τουριστική δραστηριότητα σε τέτοια περίπτωση εξαρτάται από τον τρόπο διαχείρισης αυτής της κρίσης και κατά πόσο άμεση θα είναι. Σε αυτό

συμβάλουν και ενέργειες προβολής και αποκατάστασης της εικόνας της περιοχής από μεριάς των τοπικών αρχών και την πολιτείας.

Συμπεραίνουμε, ότι κανένα πακέτο μέτρων δεν είναι ικανό να διασφαλίσει την προστασία μιας χώρας σε απόλυτο βαθμό από μια τρομοκρατική επίθεση. Κάθε χώρα είναι αναγκασμένη να ζει με ένα βαθμό ανασφάλειας και «τρωτότητας» και θα πρέπει να υπολογίζει τα κόστη και τις δυνατότητες προφύλαξης. Τα κόστη αυτά δεν είναι μόνο οικονομικά, αλλά αφορούν και τον περιορισμό (σε κάποιο βαθμό) των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, που ενδέχεται να επιφέρει η οπουδήποτε λήψη σχετικών μέτρων (Sonmez, Apostolopoulos & Tarlow, 1999).

Η εργασία αυτή μελέτησε ένα πολύ ενδιαφέρον και επίκαιρο θέμα, αυτό της τρομοκρατίας και τον αντίκτυπο που είχε στο τουρισμό και όχι μόνο. Το θέμα της τρομοκρατίας φαίνεται να είναι δύσκολο και περίπλοκο θέμα για συζήτηση καθώς η τρομοκρατία και οι συνέπειες της δεν έχουν διερευνηθεί πολύ στη βιβλιογραφία. Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να κάνουν ενδελεχή μελέτη στο φαινόμενο της τρομοκρατίας και ακόμα περισσότερο στην πρόληψη και στην αντιμετώπιση της. Διαπιστώσαμε ότι το σύνηθες φαινόμενο είναι να μην υπάρχει οργανωμένη στρατηγική διαχείρισης κρίσεων για τον τουρισμό. Τις περισσότερες φορές αναμένεται μια κρίση ώστε να δημιουργηθεί ένα σχέδιο δράσης και αντιμετώπισης της και έτσι σε αυτές τις περιπτώσεις, οι αποφάσεις που λαμβάνονται είναι αναποτελεσματικές καθώς γίνονται εσπευσμένα λόγω της αβεβαιότητας, του αιφνιδιασμού και την πίεση χρόνου που χαρακτηρίζουν μια κρίση. Η έρευνα θα μπορούσε να γίνει σε πολλές περιοχές, όπου θα εξετάζεται πως μπορεί να λειτουργεί σωστά ένα σχέδιο διαχείρισης κρίσεων σε περίπτωση τρομοκρατίας.μ

7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Αεράκη Μ. & Ζαγαλάκη Θ. (2011) 'Μάρκετινγκ τουριστικών προορισμών στο διαδίκτυο: Αξιολόγηση των επίσημων ιστοτόπων τουριστικής προβολής των Μεσογειακών χωρών'. Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα τουριστικών επιχειρήσεων, Κρήτη, 2011
- Βαγιόνης, Ν. & Καφούρος, Β., (2007) *Τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα και στην Μεσόγειο*, Αθήνα, Εκδόσεις ΚΕΠΕ σελ. 112-116,
- Βαρβαρέσος, (2000) 'Τουρισμός, Έννοιες, Μεγέθη, Δομές', Αθήνα, Προπομπός, σελ. 29,40
- Βέργου Ν. τ (2002), 'Εγχειρίδια στο ίντερνετ', έντυπο Ελευθεροτυπίας σελ. 49
- Βόκα Γ., (2014) 'Τουρισμός και Τρομοκρατία', Διοίκηση τουριστικών επιχειρήσεων και επιχειρήσεων φιλοξενίας, ΤΕΙ Πειραιά Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Αθήνα
- Ζαχαράτος, Γ. Α. (2000) *Package tour- Παραγωγή και Διάθεση του τουριστικού ταξιδιού*, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα
- Ηγουμενάκης, Γ. (2000) *Τουρισμός & Ανάπτυξη*, Interbooks, Αθήνα, σελ 22-23
- Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (2012) Δελτίο Τύπου: ο συνεδριακός τουρισμός στην Ελλάδα. Εξελίξεις Προβλήματα. Δυνατότητες και Πολιτική Παρουσίαση: Convention Bureaux. Ο ρόλος τους στην προβολή και προώθηση της χώρας σημερινή κατάσταση και προοπτικές.
- Καλφιώτης Σ. (1976) *Εισαγωγή εις την θεωρία του τουρισμού*, Αθήνα, Κούρος
- Κολτσιδόπουλος Γ. (2000). *Τουρισμός θεωρητική προσέγγιση*, Έλλη, Αθήνα
- Κωνσταντινίδου Μ. (2007): 'Διεθνής Τρομοκρατία: Μέθοδοι και τακτικές αντιμετώπισης στη βάση της πρακτικής των ΗΠΑ και της ΕΕ', Αθήνα
- Λοβέρδος Α. (2001) Η νέα τρομοκρατίας με αφορμή την 11^η Σεπτεμβρίου, Ίνδικτος, Αθήνα σελ. 33-48
- Λογοθέτης, Μ (1982) *Τουριστική πολιτική*, Αθήνα, Παπαζήση
- Λυμπέρης Μ., (2017) 'Επικοινωνιακή Διαχείριση Καταστροφών και Κρίσεων στον Τουρισμό', Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα
- Λύτρας, Π. (1998) *Κοινωνιολογία του Τουρισμού (Β' Έκδοση)*, Interbooks, Αθήνα, σελ.53
- Μάζης Ι.Θ. (2005) *Τα αίτια της τρομοκρατίας και οι δυνατότητες αναίρεσης τους*. Γεωστρατηγική 3, σελ.26-32
- Μανωλεδάκης, Ι. (2004) 'Τρομοκρατία και δικαιώματα' (η τήρηση της νομιμότητας ως απάντηση στην τρομοκρατία), Εκδόσεις Σαββάλα σ. 35
- Μοίρα, Π. & Μυλωνόπουλος, Δ. (2004) *Η παράμετρος της τρομοκρατίας στο διεθνές περιβάλλον τουρισμού*. Επιστημονική Επετηρίδα Εφαρμοσμένης Έρευνας, ΙΧ(1), σελ. 121-140

- Μοίρα, Π. & Μυλωνόπουλος, Δ.(2007) ‘ Η ταξιδιωτική οδηγία στο διεθνές περιβάλλον του τουρισμού’ *Αγορά χωρίς σύνορα*, Ινστιτούτο Οικονομικών Σχέσεων 12(4) σ.371-388
- Μπόση Μ., (1999) *Ελλάδα & Τρομοκρατία: Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Σακκούλα, σελ. 21, 191-193, 229-233
- Μπόση Μ., (2000) *Περί ορισμού της τρομοκρατίας*, Αθήνα: Τραυλός σελ 20, σελ. 34-35, σελ. 37, 39,54, 56-57, 60-61, 63-64, 64-65
- Παπαγεωργίου Β.Γ. (2018) ‘Η αντίδραση της χρηματιστηριακής αγοράς του Παρισιού στις τρομοκρατικές επιθέσεις το Νοέμβριο του 2015’, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος
- Παπαδάτος, Π. (1987) *Η τρομοκρατία*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σακούλα, σελ. 61, σελ. 15-16
- Παπανίκος Γ. (2009) *Κάμψεις και κρίσεις στον ελληνικό τουρισμό από το 1951 έως σήμερα*, εκδόσεις Ακαδημίας Τουριστικών Μελετών και ερευνών, Αθήνα
- Πολύζος Σ. & Τσιώτας, Δ. (2017) ‘Ανάλυση της συμβολής του τουρισμού στην εθνική Οικονομική ανάπτυξη’. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, σελ 53
- Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων <http://sete.gr/>. (ΣΕΤΕ, 2003),
- Τζιράκης Ν. (2004) *Η κατασκευή της ασφάλειας σε διεθνείς σχέσεις, αγορά χωρίς σύνορα*, σελ 95
- Τσάρτας, Π. (1996) ‘Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις’, Εξάντας, Αθήνα
- Χατζηδάκης Α. (2015). *Τάσεις τουριστικής κίνησης 2008-2015*, ΕΟΤ, Αθήνα
- Χατζηλιάση, Μ. (2013). ‘Επιπτώσεις των τρομοκρατικών χτυπημάτων στην πορεία των χρηματιστικών δεικτών’. Πανεπιστήμιο Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, Θεσσαλονίκη

ΞΕΝΗ

- Avishag G.(2006) ‘Purity of Arms Preemptive War and Selective Targeting in the context of terrorism: general, conceptual and legal analyses’, *Studies in Conflict & Terrorism* 29, p.493-508,
- Baylis J & Smith S. (2007) *Η παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής* (3^η έκδοση), Αθήνα Επίκεντρο σελ. 611-614
- Baylis J. & Smith, S. (2006) *The Globalization of World politics*, Oxford University press, New York, p. 482
- Bjorgo, T. (2005). *Root Causes of Terrorism. Myths, reality and ways forward*. New York
- Bonanate, L. (2009) *Διεθνής τρομοκρατία*. Βασιλείου Θ., Ed., & Ν. Σιδέρη, Trans, ΚΕΔΡΟΣ
- Boniface P. (2004) ;’Οι πόλεμοι του αύριο’, Παπαζήση, Αθήνα σ.98-99
- Brown A. (1997) ‘Terrorism in Turkey’, *Encyclopedia of World Terrorism*. Σελ.591-592

- Cook W.C (1997). 'Terror by Quebec Separatists' Encyclopedia of World Terrorism. Σελ. 588-590
- Drakos K., & Kutun A.M. (2003) 'Regional effects of terrorism on tourism on three Mediterranean countries', *Journal of Conflict Resolution* vol 47 (5) pp. 621-641
- Enders, W., & Sandler, T. (2012) 'The Political Economy of Terrorism'. Cambridge: Cambridge University Press
- Faulkner, B. (1998) 'Introduction' in E. Laws, B. Faulkner, & G. Moscardo (Eds), *Embracing and managing change in tourism: International Case Studies* (p.1-10) London: Routledge.
- Faulkner, B., (2001) *Tourism Management. Towards a framework for tourism disaster management*, 22(2), pp. 135-147
- Fink, S. (1986) 'Crisis management: Planning for the inevitable'. New York: American Management Association
- Fleishman C. (2006) 'The Business of Terror: conceptualizing terrorist organizations as cellular business', Center of Defense Information: <http://pogo.org/straus/>
- Giuliani, G. (2016) 'Monstrosity, Abjection and Europe in the War on Terror'. *Capitalism Nature Socialism*, pp. 96-114.
- Glaesser, D. (2006) *Crisis Management in the Tourism Industry*, Butterworth-Heinemann, Elsevier, London
- Gregory, T. M., Bihel, T., Guigui, P., Pierrart, J., Bouyer, B., Magrino, B., Martinez, M., & Lonjon, G. (2016). *Terrorist attacks in Paris: Surgical trauma experience in a referral center* p.10
- Gurr N.J. (1997) *Terrorists use of mechanical weapons*, Encyclopedia of World Terrorism (Τόμος 1^{ος}) σελ. 234-235
- Hall, C., Michael, (1994) *Tourism and Politics: Policy Power and Place*, John Wiley, New York
- Hoffman B. (2006) *Inside terrorism*. Columbia University Press. New York pp. 1-20
- Hoffman, B (2006) *Inside Terrorism*. 2nd edn, New York : Columbia University Press) p. 1-20
- Hoffman, B. (1997) *Religious extremism*, Encyclopedia of world Terrorism' pp. 210-212
- Jenkins B.M. (1981) 'Fighting terrorism: an enduring task', Santa Monica, California,
- Jenkins B.M. (2007) 'Basic Principles for Homeland Security', The Rand Corporation, Santa Monica, California, January
- Jensen, T.C. (1998) 'Income and price elasticities by nationality for tourists in Denmark'. *Tourism Economics*, 4, pp.101-102
- Jessica Wolfendale, (2007) 'Terrorism, Security and the threat of counterterrorism', *Studies in Conflict & Terrorism*, 30, pp. 75-92,
- Laqueur W. (1977) *Terrorism. Terrorism from Above in the Age of below globalization*. London : Weidenfeld and Nicolson

- Laqueur W. (1999) *The new Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford University Press: New York, p.20, p.148
- Laws E. & Prideaux B. (2005) *Crisis of Management: A Suggested typology*. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 19(2-3), pp.
- Lickorish L.J., Jenkins C.L., (2011) *An introduction to tourism. Tourism trade*. Taylor & Francis, 2^η έκδοση, New York
- Liera J.F., Mata M.J. Irvin L.C. (1993) 'ETA: From secret army to social movement-The post-Franco schism of the Basque Nationalist Movement', *Terrorism and political violence*, 5(3), pp. 106-134
- Lynch M., (2004) *Weathering the Storm* 'A crisis management Guide for tourism business' Leicester UK
- Mathieson S. R. C & Wall G (1982). *Tourism: Economic, Physical and Society Impacts*. London, Longman
- Merrari A. (1993) 'Terrorism as a strategy of insurgency, 'Terrorism and political', 5(4), pp.214, 216
- Mitchell L.S. & Murphy P.E. (1991) *Geography and tourism. Annals of Tourism Research*, 18(1), p. 58-70
- Mowforth, M. (2003) *Tourism, terrorism and climate change*, paper prepared for NATO Advanced Research Workshop. *Climate Change and Tourism: Assessment and Coping Strategies*, Warsaw
- Nacos B. L. (2010) *Terrorism and Counterterrorism* Penguin, Academies p.20
- Newman E. (2006) 'Exploring the Root Causes of Terrorism', *Studies in Conflict & Terrorism*, 29 p.749-772
- Norton G, (1982) *Tourism and International Terrorism, The World Today*, 43(2) pp. 30-33
- Omand D. (2005) 'Countering international terrorism: The use of strategy', *Survival*, vol47, no4, p 107-116, 2005
- Papadopoulos S. I. & Mirza H. (1985). *Tourism management. Foreign tourism in Greece: An economic analysis*, 6(2) p. 125-137
- Pizam, Abraham & Mansfeld, Yoel (1996) *Tourism, Crime and International Security Issues*, John Willey & Sons p. 12
- Pizam, Abraham & Mansfeld, Yoel (2006) 'Toward a Theory of Tourism Security', in *Tourism, Security and Safety: from Theory to Practice* Elsevier Butterworth-Heinemann, p.3
- Pizam, Abraham & Mansfeld, Yoel (2006) *Tourism, Security and Safety: from Theory to Practice*, Elsevier Butterworth-Heinemann
- Richardson Bareham, J. (2004) 'International Journal of Contemporary Hospitality Management', p. 160
- Richardson, L. (2006). *The roots of terrorism*. Routledge Taylor & Francis Group, LLC
- Smith S.L.J. (1988) 'Defining tourism' *Annals of Tourism Research* 15(2) pp.179-190
- Sommerville D. (1997). 'Bombing Operations', *Encyclopedia of world Terrorism*, Sharpe Reference USA (Τόμος 1^{ος}), pp. 216-219

- Sonmez, S. & Graefe A.R. (1998) Influence of terrorism Risk on Foreign Decisions. *Annals Tourism Research*, 25(2) pp 112-144
- Sonmez, S. (1998). Tourism, terrorism and political instability. *Annals of tourism research*, 25(2), pp. 416-456
- Sonmez, S. F., Apostolopoulos, Y., & Tarlow, P. (1999) 'Tourism in Crises: Managing the effects of terrorism', *Journal of Travel Research*, 38(1)
- Teichman J. (1989). How to define Terrorism. Royal institute of philosophy. Cambridge, 64(250), pp. 505-517
- Warlaw G. (1989) 'Political Terrorism, theory, tactics and counter-measures'. Cambridge University Press, New York, p. 175-186
- Wilson A. (1988) 'Εγχειρίδιο αφοπλισμού, στρατιωτική τεχνολογία και οργάνωση', Ελληνικό ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής, εκδόσεις Οδυσσέας, σ.117
- Wolfendale, J. (2007) Terrorism, Security and the Threat of Counterterrorism, *Studies in conflict & Terrorism*, 30(2) ,University of Melbourne, Australia, pp 75-92
- World Tourism Organization (1997) 'National and Regional Tourism Planning' *Methodologies and Case Studies*, 3rd edition. London : International Thomson Business Press
- World Tourism Organization (2005). WTO Report 2005-
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1299349/>
- World Travel & Tourism Council, (2015). The authority on World Travel & Tourism, Travel & Tourism, economy impact 2015 world p. 3
- WTO (1996) What tourism Managers Needs to Know: A practical Guide to the Development and use of indicators of sustainable tourism. Spain, WTO
- Zoreda J. L. (2004) Business Evaluation of the Terrorist Attacks of March 11 on Spanish Tourist Sector. *World Travel & Tourism Council (WTTC)* (διαδίκτυο online). Διαθέσιμο στο <https://www.wttc.org/>

ΠΗΓΕΣ

- Alpha Vita. Η τρομοκρατία απωθεί τους τουρίστες στους οποίους βασιζόταν η ευρωπαϊκή οικονομία. 3 Αυγούστου 2016. Διαθέσιμο στο <http://www.alfavita.gr/arhron/kosmos/i-tromokratia-apothei-toys-toyristes-stoys-opoioys-vasizotan-i-eyropaiki-oikonomia>
- Browne, D (2004). *Spain bounces from Madrid bombings* [διαδίκτυο (online)]. WTTC, Doha. Διαθέσιμο στο https://www.travelmole.com/news_feature.php?id=100439
- Burgers, M., (2003). Terrorism: Problems of definition. Available from <http://www.cdi.org>
- Deutsche Welle, Nice- a new strike against French tourism/DW Travel. 15 Ιουλίου 2016. Διαθέσιμο στο <https://www.dw.com/en/nice-a-new-strike-against-french-tourism/a-19402384>

- France cancels Nice cycling championships amidst terror fears», 6 Αυγούστου 2016, Διαθέσιμο στο [com/London/2016/08/06/france-cancels-nice-cycling-championships-amidst-terror-fears/](http://www.com/London/2016/08/06/france-cancels-nice-cycling-championships-amidst-terror-fears/)
- Hunziker and Krapf, 1941. Tourism. Δημοσιεύτηκε στις 9 Δεκεμβρίου του 2008. Διαθέσιμο στο <http://alltourism-kewal.blogspot.com/2008/12/ghum-gham.html>
- John Hutchinson (2016): ‘Paris tourism continues to be hit hard by ISIS terror attacks as hotels lose millions in revenue, Eiffel tower visitor numbers fall and airlines suspend flights’, Daily Mail, διαδίκτυο (Online). Διαθέσιμο στο https://www.dailymail.co.uk/travel/travel_news/article-3408441/Paris-tourism-continues-hit-hard-Isis-terror-attacks-hotels-lose-millions-revenue-Eiffel-Tower-visitor-numbers-fall-airlines-suspend-flights.html
- Lille Braderie: Biggest flea market in Europe cancelled amid security fears», 5 Αυγούστου 2016, Διαθέσιμο στο <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/lille-braderie-cancelled-biggest-flea-market-in-europe-cancelled-amid-security-fears-a7173456.html>
- Muetzel Z. & Titlebaum P., *Maslow’s Hierarchy Applied to Premium Seating*, University of Dayton, 2018, <https://alsd.com/content/maslow%E2%80%99s-hierarchy-applied-premium-seating>
- O’ Connor, N., Stafford, M & Gallagher, G. (2008). A Chronological Review of the Tourism Industry’s Reactions to Terrorist Attacks Using Bali (2002), London (2005), Madrid (2004) and New York (2001) as Case Studies, EuroCHRIE Conference, The Emirates Academy, Dubai, United Arab Emirates
<http://pc.parnu.ee/~htooman/EuroChrie/Welcome%20to%20EuroCHRIE%20Dubai%202008/papers/A%20chronological%20review%20of%20the%20tourism%20industry.pdf>
- Phineas Dickstein & Sarah Vanunu, Nuclear Terror: The essentials, threats, effects and resilience, Eyal Memorial Competition, 2016, <https://www.ict.org.il/Article/1738/nuclear-terror-the-essentials-threats-effects-and-resilience#gsc.tab=0>
- Price Waterhouse Cooper, 2007 ‘ PWC : The World’s CEOs look to the future with optimism and anxiety’. <https://www.pwc.com/gx/en/ceo-agenda/ceosurvey/2018/uk.html>
- The Guardian, 2007. Διαθέσιμο στο <https://www.theguardian.com/world/2007/oct/31/spain>
- Wikipedia, 2018. Διαθέσιμο στο https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9D%CE%AD%CE%B1_%CE%A5%CF%8C%CF%81%CE%BA%CE%B7
- Wikipedia, 2018. Διαθέσιμο στο <https://en.wikipedia.org/wiki/London>
- Wikipedia, 2018. Διαθέσιμο στο <https://en.wikipedia.org/wiki/Madrid>
- Wikipedia, 2018. Διαθέσιμο στο https://en.wikipedia.org/wiki/United_States
- Αλβανού Μ., 2016. Εγκληματολόγος. Θέμα Ριζοσπαστικοποίηση ‘ Γιατί η Γαλλία δέχεται τόσα χτυπήματα. Δημοσιεύτηκε 26 Ιουλίου 2016 από Πεμπτουσία <http://www.pemptousia.gr/video/tromokratia-giati-i-gallia-dechete-tosa-htipimata/>

- Βασιλειάδης Σ., 2016. Η θρησκευτική ελευθερία σε Ελλάδα και Γαλλία. Μία σύγκριση. Δημοσιεύτηκε 13 Ιανουαρίου 2016. <https://www.pemptousia.gr/2016/01/i-thriskeftiki-eleftheria-se-ellada-ke-gallia-mia-sigkrisi/>
- Διακαντώνης, Μιχάλης, 2016. Αναρτήθηκε στις 30 Μαρτίου 2016. Διαθέσιμο στο <https://www.liberal.gr/arthro/39632/amyna--diplomatia/2016/oi-oikonomikes-sunepeies-tis-tromokratias-didagmata-gia-tin-ellada.html>
- Διεθνής Οικονομία. Η τρομοκρατία κόστισε 650 εκατ. στη Γαλλία. 5 Ιανουαρίου 2017. Διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/890504/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/h-tromokratia-kostise-650-ekat-sth-gallia>
- Ναταλία Γρίβα, Γαλλία (2016) ‘Νίκησε ο τρόμος’. 8 Δεκεμβρίου 2016. Διαθέσιμο στο <https://averoph.wordpress.com/2016/12/08/90548/#more-90548>
- Σάκουλα Γ., 2016. ‘Οι χειρότερες τρομοκρατικές επιθέσεις στην ιστορία’. Δημοσιεύτηκε Μάρτιο 2016 με διεύθυνση <http://newpost.gr/kosmos/523141/oi-xeiroteres-tromokratikes-epitheseis-sthn-istoria>